

Utorak, 12. februar 2002.
Početak suđenja
Otvorena sednica
Uvodna reč Tužilaštvo
Optuženi je pristupio sudu
Početak 09.30 h

SUDIJA RIČARD MEJ (Richard May): Molim da sekretar najavi predmet.

Sekretar: Dobro jutro, časni Sude, ovo je *Predmet IT-02-54-T*, Tužilac protiv Slobodana Miloševića.

SUDIJA MEJ: Molim sada da se predstave strane.

TUŽILAC DŽEFRI NAJS (Geoffrey Nice): U ime Tužilaštva, tužiteljica Karla del Ponte (Carla del Ponte), ja i kao što ćete videti, časni Sude, tužiteljica Uerc-Reclaf (Uertz Retzlaff) koja je, kao što znate, zadužena za hrvatsku optužnicu, moj uvaženi kolega gospodin Grum (Groome) sa desne strane, koji je zadužen za optužnicu za Bosnu, kao i moj uvaženi kolega gospodin Rajnefeld (Ryneveld) koji je zadužen za kosovsku optužnicu kojom ćemo se pozabaviti na današnjoj raspravi.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Kej.

PRIJATELJ SUDA STIVEN KEJ (Stephen Kay): U ime prijatelja Suda Stiven Kej, član Britanske advokatske komore, profesor Mihael Vladimirov (Michael Wladimiroff), član Holandske advokatske komore i gospodin Branislav Tapušević iz Advokatske komore Jugoslavije.

SUDIJA MEJ: Gospodo tužilac, sada je na vama da iznesete vaše uvodno izlaganje. Ja se ovde pozivam na naš nalog od 4. februara

koji se odnosi na početak ovog suđenja, koji se odnosi na Kosovo i ako, naravno, vi u vašem uvodnom izlaganju možete da se osvrnete i na druge činjenice od značaja za rasvetljavanje ovog predmeta. Pre nego što nam se obratite, dozvolite mi da se osvrnemo na jedno prethodno pitanje. Mi ćemo odobriti vaš zahtev od 8. februara koji se tiče povlačenja dokaza i svedoka, koji se zamenjuju drugim dokaznim materijalom, i nama je drago što se ovime povlači skoro više od hiljadu dokaza, te vas podstičemo da tako mudro postupate i ubuduće. Takođe bih želeo da dodam da ćemo se sada, kasnije ove nedelje, pozabaviti svim drugim zahtevima koji se tiču početka ovog suđenja. A što se tiče postupka po optužnicama za Bosnu i za Hrvatsku, time ćemo se pozabaviti u utorak, sledeće nedelje, 19. februara, i nadamo se da ćemo tokom iznošenja dokaza tog dana moći da nađemo jedan prigodan momenat za raspravu po tom pitanju. A sada izvolite, gospođo tužilac.

TUŽILAC DEL PONTE (Carla del Ponte): Hvala vam, predsedniče Veća. Časni Sude, Veće će sada otpočeti suđenje ovom čoveku za nedela za koja se tvrdi da ih je počinio narodu svoje zemlje i svojim susedima. Kako je jednostavno danas izjaviti tako nešto, kako jednostavno te reči ulaze u zapisnik sa ovog suđenja, pa ipak kako je izuzetno to što ja mogu to da izgovorim ovde. Danas, kao nikada ranije mi vidimo međunarodno pravosuđe na delu. A sada, treba na početku ovog suđenja za jedan trenutak da razmotrimo osnivanje ovog Suda i njegovu svrhu. Tu bi trebalo na tren da zastanemo i da se podsetimo svakodnevnih scena tuđe i patnje koji su postali oličenje oružanog konflikta u bivšoj Jugoslaviji. Događaji su se sami po sebi proslavili po zlu, a u naš jezik je u svakodnevnu upotrebu ušao novi termin – „etničko čišćenje“. Neki od događaja su izneli na videlo skoro srednjovekovno divljaštvo i sračunatu okrutnost koja je daleko prevazilazila okvire uobičajenog ratovanja. Međunarodna zajednica je bila šokirana time što je pratila surovo raspadanje jedne moderne države, a Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je ubrzo shvatio ozbiljnost zločina za koje se smatralo da su tamo počinjeni. Ovaj sud je jedna od mera koju je preduzeo Savet bezbednosti delujući u ime svih zemalja članica Ujedinjenih nacija u cilju uspostavljanja i održavanja međunarodnog mira i bez-

bednosti. To je naš cilj, a naš jedinstveni doprinos tome je izvođenje pred lice pravde ljudi koji su odgovorni za najgore zločine koji su poznati čovečanstvu. Zločin genocida, zločini protiv čovečnosti i drugi zločini koji spadaju u nadležnost ovog suda nisu lokalna pitanja i krivično gonjenje za njih je nešto što možda prevazilazi sposobnosti domaćih sudova. Zločini na nivou onih koji su opisani u optužnicama koje se nalaze pred Većem pogađaju sve nas širom sveta. Pravo koje primenjuje ovaj sud, a to je međunarodno humanitarno pravo, jeste nešto što se tiče ljudi širom sveta. Ovi zločini pogađaju svakoga od nas bez obzira na to gde živeli, zbog toga što se kose sa našim najdubljim principima o ljudskim pravima i ljudskom dostojanstvu. Pravo nije jedna obična teorija, niti je to jedan apstraktni koncept, to je živi instrument koji mora da zaštititi naše vrednosti i reguliše civilizovano društvo. Usled toga, mi moramo biti u stanju da primenimo pravo onda kada se prekrše pravne norme. Ovaj sud, a naročito ovo suđenje predstavljaju najsnažniji dokaz toga da niko nije iznad zakona niti van domašaja međunarodne pravde. Kao tužilac sam izvela optuženog Miloševića pred vas da bi odgovarao za optužbe za koje se tereti. Ja sam to uradila u ime međunarodne zajednice, kao i u ime zemalja članica Ujedinjenih nacija uključujući i zemlje bivše Jugoslavije.

Optuženi u ovom predmetu kao i u svim drugim predmetima pred sudom je optužen kao pojedinac. On se krivično goni na osnovu svoje individualne krivične odgovornosti. Danas se ovde ne sudi nijednoj državi niti organizaciji. Ove optužnice se ne stavljaju na teret celom narodu, pa čak ni za zločin genocida. Možda je primamljivo generalizovati kada se radi o ponašanju vođenom na najvišem nivou, ali to je greška koja se mora izbeći. Kolektivna odgovornost nije predmet optužnice. To nije deo prava koja primenjuje ovaj sud i ja jasno stavljam do znanja da odbijam i samu pomisao na to. Svakako nameravam da rasvetlim koliki je stepen moći i uticaja optuženi imao nad drugima, ali ja naglašavam ponovo da je optuženi doveden ovde pred vas da odgovara za sopstvena dela i za sopstveno učešće u zločinima za koje se tereti.

Časni Sude, iako ja kao tužilac podižem optužnicu u interesu međunarodne javnosti, ja ne nameravam da zapostavim žrtve zločina koji su počinjeni tokom konflikata. Razvoj ratnog prava

posle Drugog svetskog rata imao je za cilj da spreči nanošenje zla civilnom stanovništvu u toku oružanog konflikta. Pravo samo po sebi postoji zato da bi zaštitilo obične ljude koji nisu umešani u neprijateljstva. Pa ipak, bez obzira na to ja kao tužilac ne zastupam direktno nijednu individualnu žrtvu. Ali ipak, ja smatram da je deo moje uloge u iznošenju tvrdnji Tužilaštva da se dozvoli da se čuje glas žrtava. Nijedan sud ne može doživeti događaje onako kako su ih doživele žrtve i ni od jednog suda se tako nešto ne može očekivati. Mnoge žrtve ne mogu da dođu danas pred vas zato što nisu preživele. Isto tako, nijedan tužilac ne može da dovede sve preživle svedoke da svedoče na Sudu. Bez obzira na to ograničenje, ja sam sigurna da će se iznošenjem dokaza pred Veće predočiti celokupna slika okolnosti ovih zločina i posledica po ljude protiv kojih su nedela bila uperena. Iznošenje dokaza protiv optuženog će biti složeno, široko po obimu, odražavaće prirodu optužbi i vrlo detaljno će se analizirati konkretna obeležja dokaza, kada to bude neophodno. Ovaj predmet će sigurno staviti na probu krivični segment pravosuđa i takođe će proveriti sposobnost modernog krivičnog suda da se bavi zločinima koji se prostiru tako daleko u odnosu na vreme i mesto. Ja u potpunosti prihvatam odgovornost koja pada na tužioca u postupku iznošenja dokaza koji potkrepljuju optužnicu. Suđenje ove vrste zahteva saslušavanje svedočenja iz mnogih izvora, svedočenje pojedinaca, organizacija i državnih zvaničnika. Pred Većem će svedočiti vojna lica visokih činova, diplomate, vladini predstavnici i druga lica izvesnog ranga i funkcija, koja usled razloga koje će Veće sigurno uvažiti mi danas ne možemo imenovati. Ta lica se obično ne pojavljuju na krivičnim suđenjima i njihovo svedočenje predstavlja izazov kako za same svedoke tako i za sam Sud. Svedoci moraju pronaći u sebi individualnu hrabrost da javno iznesu svoju priču. Ja ću pokušati da pariram njihovoj hrabrosti tako što ću im omogućiti odgovarajuće mere zaštite koje predviđaju pravila Suda. Organizacije i vlade takođe moraju da nađu u sebi institucionalnu odlučnost da bi izneli pred Veće informacije, nekad poverljive prirode, kojima oni raspolažu. U pogledu ovoga, ovo suđenje će proveriti stepen saradnje na koju su spremne sve države, ne samo države bivše Jugoslavije, od kojih su neke u prošlosti opstruirale rad ovog suda i njegovog tužioca. Ljudi

široj sveti će pratiti ovaj postupak jer žele da vide do koje mere će njihove sopstvene vođe biti privržene ideji ostvarivanja ciljeva međunarodne pravde u ovom forumu. Ovo je krivično suđenje. Šteta je što je optuženi pokušao da koristi svoje pojavljivanje pred ovim većem da bi iznosio argumente političke prirode. Mogu da vas uverim da u predmetu koji se nalazi pred nama Tužilaštvo neće dozvoliti sebi da bude uvučeno u takvu razmenu argumenata. Ovo je pretresno Veće, ovo nije Veće za debate. Isto tako bih htela jasno da stavim do znanja da u izvršenju svojih dužnosti pred ovim većem, ja neću dozvoliti sebi da iskoristim činjenicu da je optuženi izabrao odbranu bez pravnog zastupnika. Prema Statutu Suda, optuženi ima pravo ili da sam sebe brani ili da odabere pravnog savetnika po sopstvenom nahođenju. On ima puno pravo da koristi tu mogućnost i da se odluči da sam vodi svoju odbranu. Čineći to, on ni na koji način ne menja postupak suđenja i teret dokazivanja koji leži na tužiocu, a to je da se dokažu sve optužbe van razumne sumnje. Situacija je takva i onda kada se tužilac suoči sa odbranom koja se svodi na prkošenje ili kada optuženi odbija da prizna Sud ili na bilo koji način pokušava da poljulja ozbiljnost postupka. Govoreći u ime svih zastupnika Tužilaštva koji sede ovde za stolom, ukazujem, kao što će se Veće i uveriti, da je Tužilaštvo savesno ispunilo svoje obaveze tokom predraspravne faze ovog postupka. Mi redovno razmatramo i nastavićemo da razmatramo zajedno sa Većem i sa prijateljima Suda da li mogu da se primene neki mehanizmi koji bi umanjili bilo kojih rizik negativnih posledica po optuženog koji bi nastao usled njegovog stava prema ovom Sudu. Ja mogu takođe da se obavežem pred Većem da će tokom vođenja postupka zastupnici Tužilaštva, u skladu sa najvišim tradicijama svoje profesije, učiniti sve što je moguće da uprkos odsustvu zastupnika odbrane pomognu Veću da se odrede ključna pitanja tokom izvođenja dokaza.

Časni Sude, dozvolite mi da kažem još koju opštu reč o kontekstu u kome će svedoci koji će možda doći pred Veće svedočiti tokom suđenja. Bilo je rečeno više puta da je moja uloga tužioca da dovedem pred ovu instituciju osobe za koje se smatra da su najodgovornije za zločine u bivšoj Jugoslaviji. Međunarodna zajednica očekuje da ljudi sa najviših komandujućih i vodećih polo-

žaja budu dovedeni pred lice pravde u Hag. Ovaj zadatak upravo predstavlja definiciju moje funkcije tužioca i on je isto tako suština svrhe postojanja ovog suda. Sa iniciranjem ovog suđenja prema ovom konkretnom optuženom mi smo dostigli tačku prekretnice za ovu instituciju. Postupak koji otpočinje danas pred ovim većem sigurno je najznačajnije suđenje koje je do sada vodio ovaj sud. Štaviše, možda će se pokazati da je to najznačajnije suđenje koje će ova institucija ikada voditi. I usled toga, to je suđenje koje neizostavno mora obeležiti put ka završetku rada ovog suda iako je možda taj dan još dosta daleko. Kao što će Sud ustanoviti, ovo suđenje takođe označava promenu utoliko što su mnogi ljudi koji poseduju unutrašnje informacije doneli odluku da je ispravno i bolje za njih da pomognu Sudu tako što će svedočiti i na taj način ostaviti svoj trag u analima čovečanstva.

Meni je jasno da će ovo suđenje ući u istoriju i da bi bilo bolje po nas da pristupimo našem zadatku imajući na umu istoriju. Nažalost, naša istraga nad zverstvima koja su počinjena na Balkanskom poluostrvu nije prva te vrste. Saslušajte, molim vas, reči predsednika međunarodne komisije za istraživanje uzroka i vođenja balkanskih ratova. Baron Desturnel d'Konstant (D'Estournelles de Constant) piše o ratovima iz 1912. i 1913. godine. On ističe u zaključku svog uvoda u izveštaju koji je objavljen 1914. godine da pravi krivci nisu narodi Balkana, a zatim kaže sledeće, ja citiram: „Pravi krivci su oni koji su zaveli javno mnjenje i iskoristili neznanje naroda da bi pokrenuli uznemirujuće glasine i objavili uzbunu podstrekavajući time svoju zemlju, a zatim i druge zemlje na neprijateljstvo. Pravi krivci su oni koji usled svog interesa ili sklonosti stalno objavljuju da je rat neizbežan i na kraju ga takvim i naprave tvrdeći da su nemoćni da ga spreče. Pravi krivci su oni koji žrtvuju opšti interes radi svog ličnog interesa i koji tako slabo razumeju i koji nameću svojim zemljama sterilnu politiku konflikta i odmazde. U stvarnosti i za male i za velike države nema spasa niti drugog izlaza osim saveza ili pomirenja“. Časni Sude, nema drugih reči kojima bi se bolje pripremili temelji za ona pitanja o kojima će da sudi ovo veće.

Molim vas da mi dozvolite da sada kažem nešto na francuskom jeziku. Pre nego što predam reč svom kolegi višem zastupniku optužbe gospodinu Najsu koji će govoriti verovatno četiri do pet sati budući da će njegovo izlaganje biti srž onoga što se odnosi na optužnicu, zatim će gospodin Dirk Rajnefeld (Dirk Ryneveld) govoriti o tim detaljima onih zločina koji su počinjeni na Kosovu i to će trajati otprilike sat vremena. Međutim, gospodine predsedavajući, dopustite mi da još iznesem nekoliko opservacija. Izvanredan taktičar, loš strateg, Milošević je išao samo ka ostvarenju svojih ambicija po cenu neizrecivih patnji nametnutih svima onima koji su mu se suprotstavljali ili koji su predstavljali pretnju njegovoj vlasti. Jer kod optuženog Miloševića, sve je bilo instrument u službi njegovog nastojanja da se održi na vlasti. Ne morate tražiti nikakve ideale u pozadini njegovih dela. Iza nacionalističkog govora i užasa etničkog čišćenja, iza grandiozne retorike i uštogljenog birokratskog jezika, ono što pokreće Slobodana Miloševića jeste želja za vlašću. Optuženog ne nadahnjuju nikad lična uverenja, a još manje patriotizam ili čast pa čak ni rasizam ni ksenofobija, već je to težnja za vlašću i to za ličnom vlašću. Suđenje koje danas počinje evociraće tragičnu sudbinu hrvatskih, bosanskih i albanskih žrtava Miloševića. Samo nabrojanje patnji koje su preživjele nebrojene žrtve i preživeli neizdrživo je. Međutim, optuženi Milošević je ostavio za sobom i druge žrtve. Ovde, gospodo sudije, mislim na Srbe, na one Srbe koji su izbegli iz Hrvatske, Bosne, Kosova, koje je Milošević zloupotrebio, čije je strahove Milošević pothranjivao, raspirivao, i manipulisao njima kako bi služili njegovim zločinačkim planovima. Mnogo njih je izgubilo živote, a većina ih je ostala bez ognjišta i bez budućnosti. S punim pravom možemo ubrojiti i te žene, i te muškarce među Miloševićeve žrtve isto kao i građane Savezne Republike Jugoslavije kojima sada predstoji obnova jedne iscrpljene zemlje koju im je u nasleđe ostavio optuženi. Istorija raspada bivše Jugoslavije i bratoubilačkih sukoba koji su usledili, a koji kao da su iz nekog drugog doba, složen je proces koji zahteva da ga opiše više autora. Ovaj sud će napisati samo jedno poglavlje, ono najkrvavije, istovremeno i najpotresnije, poglavlje o ličnoj odgovornosti počinitelja teškog kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Na drugima je da postave moralne, istorijske i psi-

hološke dijagnoze optuženog, da analiziraju socijalna, ekonomska i politička kretanja koja su otvorila potku zločina o kojima ćemo govoriti. Naizgled neizbežan splet straha i mržnje, političkog manipulisanja, kobna uloga koju su odigrali neki mediji, ali isto tako i heroizam onih koji su se suprotstavljali, koji su pružili otpor i to na celom prostoru bivše Jugoslavije za očuvanje digniteta ljudskosti i čovečnosti, sve su to mehanizmi koje treba analizirati do detalja i objasniti. Moramo, naime, gospodo sudije, odgovoriti zahtevima žrtava za istinom i to u najširem značenju te reči. Moramo umanjiti rizik ponavljanja sličnog scenarija drugde u svetu a pogotovo na Balkanu. Naše su namere ovde skromnije, jer Tužilaštvo name-rava dokazati isključivo ličnu odgovornost Slobodana Miloševića za zločine za koje se tereti. Ništa manje, ali i ništa više od toga. To je doprinos pravdi koju želimo ostvariti radeći sabrano, imajući na umu reči Ive Andrića koje je izgovorio na jevrejskom groblju u Sarajevu. Citiram: „Čovečanstvo, ako hoće da s pravom nosi to ime, mora se organizovati protiv svih međunarodnih zločina i tako postaviti sigurnosnu branu i stvarnu odmazdu protiv svih ubica lju-di i naroda.“ Zahvaljujem vam, gospodo sudije, na vašoj pažnji.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Jednog dana u novembru 1991. godine, prilikom pada Vukovara u Hrvatskoj jedan čovek kome je tada bilo, mislim, 58 godina i njegova supruga, bojeći se najgoreg uputili su se u bolnicu kako bi tamo našli utočište. Šta se tada dogodilo? Ljudi koje je odvela jugoslovenska vojska, odnosno njeni vojnici završili su na farmi zvanoj Ovčara gde su ih tukli, gde su vojnici skakali po njima, gde su ih podvrgli raznim poniženjima. Taj čovek, koji će svedočiti pred ovim sudom zajedno sa još čini mi se šestoricom drugih, imao je sreću da je poznavao lično jednog od vojnika i tako su ta sedmorica izdvojena. Mislim da je njih šestorica preživelo. Drugih 260 su pobijeni. Hiljade ljudi poginulo je u sukobu u Hrvatskoj, a možda je najmanje 170.000 ili možda čak i više deportovano. To je primer patnji i zločina kojima ćemo se baviti u optužnici koja dolazi prva po redu hronološki gledano, a to je optužnica za Hrvatsku. Otprilike godinu dana kasnije u Višegradu

u Bosni, jedna mlada žena u podmakloj trudnoći našla se u gradu kojeg su zauzeli jugoslovenski vojnici i grupa pod nazivom „Beli orlovi“ o kojoj ćemo još čuti. Zbog onoga što se tada dešavalo, ona i mnogi drugi ljudi tokom noći sakrili su se u šume. Tokom noći ona je tamo rodila svoju kćer. Na osnovu dokaza kojima raspoložemo izgleda da je ona kćerki dala ime, ali ne možemo vam reći koje je to ime bilo. Ta je žena zajedno sa svojom bebom i mnogim drugima, a među njima je bilo i 45 pripadnika njene šire porodice, kasnije odvedena, i to na osnovu obećanja da će putovati u autobusu Crvenog krsta, u kuću koja je pripremljena za njih i to tako što su podovi i tepisi poliveni benzinom. Bili su spaljeni živi, a krici bebe čuli su se otprilike dva sata pre nego što je ona preminula. To je tek jedan zločin koji ovde predstavlja hiljade ubijenih u sukobu u Bosni, više od 7.000, sukob u kojem je stotine hiljada ljudi bilo deportovano. A zatim sedam godina kasnije dolazimo do treće optužnice, do jedne druge različite priče u kojoj opet figuriraju majka i kćer. Ovog puta to nije bila nerođena kćer ili mala beba nego devojka od 20 godina koja je bila dovoljno stara da pomisli kako je već porasla, kako je već započela pravi život. To je bilo u mestu zvanom Kozice u neposrednoj okolini tog mesta. Kao što ćete, kada za to dođe vreme čuti, na tom mestu okupilo se otprilike 50-ak žena zbog sopstvene sigurnosti, i ovaj put pod izgovorom, prevareni su i odvedeni ne u džamiju kao što im je bilo obećano, nego u kuću koja se mogla osigurati. Majka čije ćerke ćete svedočenje čuti i njena 20-godišnja kćer, bila je jedna od nekoliko žena, uglavnom devojaka koje su s vremena na vreme vojnici izvodili i zlostavljali, vraćali bi ih u stanju u kojem je bilo očito da su se bojale, verovatno kao rezultat onoga što im se dogodilo. Kasnije je osam žena, pet devojaka, tri nešto starije, ponovo odvedeno. Među njima bila je i dvadesetogodišnja kćer. Kuća je bila okružena žicom, preostale žene videle su da će možda biti spaljene, međutim, to se nije dogodilo, jer su u međuvremenu pobeгле, a možda bile i puštene. Međutim, majka nije pronašla svoju kćer. U nedeljama koje su sledile i kada je mogla ponovo posetiti to područje tražila je kćer koja je na kraju i pronađena. Pronašli su je predstavnici međunarodne zajednice. Ona i drugih sedam žena koje su bile izvedene van pronađene su na dnu tri različita bunara

u koje su bačene najverovatnije žive i to nakon ko zna čega što im se dogodilo. Ta priča je tek jedan primer onoga što se dogodilo na Kosovu gde je poginulo najmanje 4.500 ljudi, a neke procene kreću se i do 10.000, a gde je 750.000 ljudi prisilno premešteno iz Kosova ili unutar njega. I to su tek neki statistički primeri onoga čime će se ovo suđenje i ove optužnice baviti. Nakon ovog što sam upravo rekao, Sud verovatno želi znati to da ću se ja retko vraćati na ovakav potresni materijal. Zašto? Prvo, kao što je i rekla sama tužiteljica, na svedocima je da dođu pred ovaj sud i da daju svoje iskaze, i zato ćemo njihove iskaze uvrstiti u zapisnik. Naravno, oni će biti tek mali delić svih ljudi koji su pretrpeli patnje. Oni su najvećim delom nestrpljivi da daju svoje iskaze, i zaista, čak i oni čije će izjave biti uvrštene u spise predmeta u skladu sa pravilima o uvrstavanju pismenih iskaza, žele da njihov doprinos bude javan i da bude jasno ko je taj ko daje iskaz. Prema tome, to ćemo ostaviti svedocima.

Drugo, emocionalni potencijal ovakve vrste dokaza ima zapravo tek jednu forenzičku vrednost za ovo suđenje. Ovaj optuženi, kao što je to sasvim očito, optužen je za te događaje. Pitanje je, ili će možda biti, da li je on znao da se to događalo. Naravno da je znao. Ne samo da je on bio obavešten o tim stvarima nego u današnje vreme kada štampa, radio i televizija donose ratove u naše domove i to onako i tada kada se oni događaju, nemoguće je da on nije znao. I prema tome, Veće će kada za to dođe vreme čuti da je on bio u pozadini onog što se dešavalo, zašto je on nastavio s time i zašto nije sprečio te stvari.

I konačno, razlog zbog kojeg ćemo poštediti Veće prevelike količine potresnog materijala je sledeći. Ovaj optuženi i drugi koji će možda doći pred ovaj sud ili druge sudove moraju znati da bez obzira na to koje su činjenice krivičnih dela koje leže u osnovi, a za koje se oni terete, suđenja će biti sprovedena na miran način, bez nepotrebnih emocija.

I možda još jedan poslednji razlog zbog kojeg se ovim događajima moramo baviti bez emocija. Naime, upravo je to, prema tvrdnjama optužbe učinio i optuženi. On se nije suočio sa svojim žrtvama. On je mogao posmatrati događaje koji su se odigrali sa udaljenosti njegove visoke političke funkcije i ukoliko su te optu-

žbe tačne, te su zločine za njega počinili drugi.

Ovo suđenje, kao što je tužiteljica već ispravno objasnila, neće donositi istorijske zaključke. Istorijska pitanja uvek ostavljaju prostora za sumnju i za raspravu među istoričarima. Međutim, istorija, čak i daleka istorija koja stoji na raspolaganju ovom sudu i svedocima, biće relevantna s vremena na vreme za ono što je ovaj optuženi mislio, za ono što su ljudi koji su u optužnici identifikovani kao njegovi saizvršioc mislili, šta su mislile njegove pristalice koje su ga slušale i za ono što je moglo rasplamsati emocije, posebno nacionalističke emocije, bez obzira na to koliko je ovaj konkretni optuženi možda lično i stvarno verovao u te nacionalističke poglede.

Iz proceduralnih razloga ovo suđenje započeće izlaganjem događaja na Kosovu bez obzira na to što je taj sukob hronološki bio poslednji. Međutim, na neki način, možda je to zapravo i prikladno jer Kosovo igra ulogu od samog početka pa do kraja u nizu tragedija kojima se bavimo. Osim toga, kaže se da Kosovo zauzima posebno mesto u srcima Srba i kosovskih Albanaca kao kolevka njihovih civilizacija. Ustav iz 1974. godine, Ustav Jugoslavije, dao je Kosovu i Vojvodini autonomni status, u stvari radilo se o značajnoj meri nezavisnosti. Malo poznato Kosovo, zapravo malo Kosovo koje meri tek stotinu kilometara s jednog kraja na drugi, spominjalo je vrlo malo ljudi van Jugoslavije i malo je turista dolazilo tamo. Kosovo leži na jugu Republike Srbije koja je sama bila jedna od republika koje su sačinjavale SFRJ. Predsednik Tito umro je 1980. godine. Možda su i srpski nacionalisti verovali da je Tito držao Jugoslaviju na okupu time što je oslabio Srbiju kada je uspostavio organizaciju u kojoj su pokrajine imale polua autonomni status, možda izraz „slaba Srbija, jaka Jugoslavija“ objašnjava šta je on činio i šta su srpski nacionalisti mislili o tome. Oslobođeni stega koje je nametnuo Tito i koje su možda imale i dobre strane, narodi Jugoslavije i njihove vođe našli su se pred novim mogućnostima i novim iskušenjima. Upravo je Kosovo pokazalo rane znakove entuzijazma za promene. Već u martu 1981. godine u glavnom gradu Kosova Prištini (Prishtina), kao i u Prizrenu (Prizren) i na drugim mestima, održane su demonstracije i to masovne studentske demonstracije. Tamo se prvi put pojavila parola „Kosovo - Republi-

ka", što je bilo iznenađenje, pa i šok za mnoge u federalnoj Jugoslaviji. U isto vreme srpski komunisti, a možda i Srbi bez političkih uverenja dobili su slobodu da se žale o svojoj istorijskoj sudbini i o Kosovu. Srpsko gledište možda se temeljilo na tome da su oni bili hrabri pobednici Prvog svetskog rata, glavni arhitekti nove Jugoslavije, hrabre žrtve Drugog svetskog rata, oni koji su pobedili u ratu a izgubili u miru. Gotovo svi, odnosno mnogi Srbi rado su se žalili po pitanju Kosova. Zanimljivo je da je tada u tom ranom trenutku Kosovo našlo podršku na jednom drugom mestu, na severu, u Sloveniji. Možda je to bilo zato, jer videvši šta se dešavalo ili šta se dogodilo na Kosovu, Slovenci su takođe počeli strahovati za sebe. Međutim, kultura koja je tamo vladala, a koju ljudi sa strane možda ne mogu lako razumeti i osetiti, bila je takva da je bilo potpuno neprihvatljivo govoriti na nacionalistički način, čak je to moglo dovesti i do krivičnih sankcija. Što su slobodnije bile, misli su možda tada lakše postajale iskrivljene. Veće će, nema sumnje, tokom izvođenja dokaza čuti za Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti koji je procurio u javnost 1986. godine. To je bio memorandum koji su napisali pravi intelektualci i oni su 1986. godine stavili svoje potpise pod sledeće, citiram: „Fizički, politički, pravni i kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije najgori je poraz Srbije“. Dalje, u Memorandumu kažu da nikada osim za vreme rata Srbi u Hrvatskoj nisu tako bili ugroženi kao danas. To je reakcija srpskih intelektualaca, 1986. godine, na ono što se počelo događati na malom Kosovu. Međutim, kako je mala bila pretnja sa kojima su Srbi tada bili stvarno suočeni u poređenju sa pretnjama sa kojima će se drugi kasnije naći i suočiti, kako su oni u tom kontekstu razumno mogli koristiti koncept kulturnog genocida? Međutim, okolnosti koje su tada prevladavale bile su upravo okolnosti koje su mogle proizvesti takve misli. Tada se govorilo o tome da su Srbi ugroženi, da im se preti i da će se masakri iz Drugog svetskog rata u kojem su Srbi toliko propatili ponovo dogoditi, da će ih preplaviti kosovski Albanci ili da će ih na neki način iskoristiti i eksploatisati i politički i ekonomski. I na takvu scenu je optuženi stupio, ili se sam doveo. Sada se može postaviti pitanje, kada se bavimo tim delom istorije na osnovu dokaza koji će biti izvedeni, kako je taj čovek koji je bio redak među bivšim

komunističkim vođama uspeo napraviti tranziciju iz starog komunističkog režima i ostati na čelu stranke i u novom režimu. Da li je on bio briljantan vođa ili tek čovek koji je vrlo dobro razumeo na koji način zadržati kontrolu manipulacijama? Sudbina pokojnog Ivana Stambolića možda daje neke odgovore na to. Taj čovek je bio politički mentor optuženom. Optuženi je bio njegov štićenik, on je svog štićenika poslao na Kosovo kako bi tamo umirio nemire. Dao mu je mogućnost, naravno, sada se to veoma dobro zna, bila je to mogućnost koju je on i iskoristio. Sada ćemo nakratko pogledati jedan insert, iako je on veoma dobro poznat, to će ipak biti deo dokaza u ovom predmetu, a to je snimak sastanka iz aprila 1987. godine na Kosovu. Molim da pustite film.

Pušten je video snimak filma

TUŽILAC NAJS: U kojoj meri, ako je uopšte ovaj incident bio planiran, nije od posebne važnosti. Ono što je važno jeste ta rečenica „Niko ne sme da vas bije“ i reakcija drugih, koji su dali ovom optuženiku miris vlasti koji je možda bio prvo ostvarenje jednog sna i dao mu šlagvort koji mu je trebao. Čovek koji ga je poslao, koji ga je doveo, njegov bivši mentor Stambolić ubrzano je gubio vlast dok je optuženi sticao vlast. 23. septembra 1987. godine na 8. sednici Saveza komunista Srbije optuženi je postigao prevlast i nadmoć nad Stambolićem koji je uskoro bio uklonjen i to na osnovu nekog dokumenta koji je verovatno bio falsifikovan, a optuženi je postao šef vladajuće Komunističke partije. Treba imati na umu da nikada nije bilo lako, odnosno toliko lako jednom srpskom komunisti da stekne tako široku popularnost. Možda je tačno da su Srbi više voleli instituciju kao što je stara monarhija, pravoslavna crkva i četnički pokret, više od drugih institucija koje je komunizam formirao, i možda su naročito bosanski Srbi u komunizmu videli više lošega nego drugi. Za jednog bivšeg komunistu bilo je teško dobiti takvu podršku i bilo je teško da se u tom smislu ujedini i zadrži vlast. On je morao zadržati svoju komunističku levičarsku vlast, a isto tako pridobiti i antikomunističku desnicu, on je u tu svrhu trebao dobiti podršku Srba u Srbiji ali isto tako i Srba u ostalim delovima Jugoslavije. On će ih ujediniti, a isto tako

će otpuštati pojedince kada je njihova uloga završena i ostvarena, takođe je računao i na velike grupe takvih ljudi u Hrvatskoj i Bosni, kojih se kasnije odricao kada nije imao uspeha u svojim nastojanjima. Godine 1988. i 1989. optuženi je imao veliku podršku i to u obliku nečega što se nazivalo antibirokratskom revolucijom. Ona se ogledala prvenstveno u Vojvodini, takozvana jogurt revolucija, jer se jogurt bacao prilikom tih mitinga, a isto tako i u Crnoj Gori. Da bismo shvatili duh vremena moramo imati na umu da su se održavali ti mitinzi, da je postojala ta birokratska revolucija i da su slike optuženoga bile svugde. Takođe valja imati na umu vladu Pokrajine Vojvodine i vladu Republike Crne Gore kao mesta koja su postala mesta podrške za optuženog. U Crnoj Gori predsednik je bio Momir Bulatović i on je postao veliki pristalica ovog optuženog i pružao mu u tom smislu podršku. Međutim, njegovi uspjesi su išli uz čitav niz teškoća. U oktobru 1988. godine, došlo je do ponovnih demonstracija na Kosovu. Ponovo je došlo do rasplamsavanja srpskog nacionalizma i pretnji kosovskoj ekonomiji i autonomiji. U novembru 1988. godine došlo je do pokreta unutar Saveza komunista Kosova, putem kojih su ljudi koji nisu bili toliko lojalni optuženom bili zamenjivani lojalnim pristalicama optuženog. Ono što je sledilo jesu masovni štrajkovi u februaru 1989. godine kosovskih rudara, koji su protestovali protiv pretnji ukidanja kosovske autonomije. Ja ću sada zamoliti da pogledamo još jedan video koji prikazuje ovog optuženog u predmetno vreme, u vreme o kojem sada govorimo. Radi se o kraju februara i početku marta 1989. godine kada je došlo do jednog mitinga čija je tema opet bila nacionalizam. Vi ćete za koji trenutak videti video snimak o kome govorim, a koji prikazuje optuženika koji govori pred oko milion demonstranata u Beogradu. Govorio je o obračunu sa kosovskim vođama i o obećanju odlučnih akcija. Međutim, ono što je važno jeste da je pustio da ga okupljena gomila čeka 24 sata, a onda im se obratio govorom od svega četiri minuta. Moliću da sada vidimo prilog.

TUŽILAC NAJS: Ovde je optuženi možda uvideo kakva je moć gomile. On je reagovao na ono što su tražili od njega, naime da se čovek po imenu Vlasi (Vllasi) uhapsi. Mislim da je do tog hapšenja i došlo narednog dana. Međutim, moć gomile je ograničena i može se lako preokrenuti. Svi se sećamo onoga što smo mogli videti na televizijskim ekranima i znamo kako je ovaj optuženi mnogo godina kasnije izgubio vlast koju je imao.

Vratimo se na Kosovo koje je bilo stalni i gorući problem. U martu 1989. godine Skupština Kosova je sama donela jedan ustavni amandman koji je išao na štetu njihovih vlastitih interesa jer su tim amandmanom izgubili kontrolu nad policijom, ekonomskom politikom, obrazovanjem, izborom službenog jezika, kao i pravo veta na dodatne promene srpskog Ustava. Skupština je tom prilikom bila okružena tenkovima jer nije bilo izvesno da li će biti prisutna odgovarajuća većina da se donese taj ustavni amandman. Ne bi bilo iznenađujuće da takve promene na Kosovu, odnosno takve akcije dovedu do reakcije. Međutim, jedino iznenađenje koje čoveku pada na pamet kada pogledamo sada hronologiju zbivanja tih godina jeste reakcija kosovskih Albanaca koja je bila zapravo prigušena i bila je mirne prirode, jer zapravo Kosovo je na taj način ostavljeno da čeka jedno pozitivno rešenje, pozitivan ishod i da čeka na svoj red, dakle da čeka da Kosovo dođe na red što se tiče optuženikovih namera. U doba sukoba u Hrvatskoj i Bosni ljudi su znali reći, cinično ili u šali, da će se na kraju sve završiti na Kosovu. 28. marta 1989. godine srpska skupština je odobrila ustavne amandmane i ukinula autonomiju koja je Kosovu odobrena Ustavom iz 1974. godine. Usledili su štrajkovi, masovni ovog puta. Međutim, odgovor je isto tako bio brutalan. Više od stotinu demonstranata je ubijeno, više od hiljadu ljudi je izvedeno pre sud, uključujući i pripadnike elite kosovskih Albanaca. Međutim, to ni na koji način nije uticalo na uspon optuženika, jer 8. maja 1989. godine, u vreme ovih događaja, on je postao predsednik Srbije, i to ne izborom putem glasanja već putem mehanizma koji je bio na snazi u to vreme.

Ovo suđenje je isto tako priča o usponu jednog čoveka na vlast i tužilac će pozvati Veće, kada za to dođe vreme, da oceni da je to bilo ostvareno bez ikakve odgovornosti, bez moralnosti.

Dakle, tužilac će pozvati Veće da donese taj zaključak. Ovakvi usponi ne mogu se sprovesti sami, potrebna je pomoć drugih, pa ma kako se mašina brzo kretala. Mi ćemo razmotriti neke od ovih ljudi, neki su saoptuženici i navode se u kosovskoj optužnici, a neki su suizvršioци kada je reč o optužnici za Hrvatsku i Bosnu. Jedan od njih je Borisav Jović, čiju fotografiju možete sada videti na grafoskopu. To je čovek koji je postao potpredsednik kolektivnog Predsedništva Jugoslavije. Radilo se o jednom telu koje je bilo sastavljeno od predstavnika republika i autonomnih pokrajina. On je bio jedan od optuženikovih bliskih saradnika tih ranih dana i bio je deo zločinačke organizacije. Bio je takođe godinu dana predsednik Predsedništva Jugoslavije, od 1990. do 1991. godine. Tužilaštvo će dokazati da je optuženi putem ovoga i drugih ljudi ostvarivao efektivnu vlast, odnosno kontrolu nad Predsedništvom, a ne zaboravimo da je Predsedništvo tada bilo vrhovni komandant Jugoslovenske armije koja je poznatija pod skraćenicom JNA. On je bio u mogućnosti da tu kontrolu ostvari bez obzira na to što je bio samo predsednik Srbije. Dozvolite da dodam još nešto. Oni koji ne žive u saveznim državama i koji te savezne države promatraju s jednim drugim iskustvom možda bi mogli pasti u iskušenje da pomisle da je savezno telo snažnije, da ima veću moć od konstitutivnih elemenata te savezne države. Međutim, to bi bila greška u odnosu na bivšu Jugoslaviju i možda je zapravo slučaj da je federalno, savezno telo bilo u raznim razdobljima zapravo slabije od individualnih konstitutivnih jedinica, ali o tome ćemo govoriti kasnije. Vratimo se na Borisava Jovića. U junu 1990. godine, kao što će dokazi pokazati, optuženi je delio mišljenje sa Jovićem, koji je smatrao da amputacija Hrvatske, dakle secesija Hrvatske mora biti ostvarena na taj način da razne opštine, odnosno regije unutar Hrvatske, ostanu unutar Jugoslavije. U isto vreme, važan postaje još jedan čovek. To je general Veljko Kadijević koji se sa ovim gledištem složio, naime, da srpske opštine u slučaju gubitka Hrvatske treba da ostanu sa „nama“. Kada se kaže sa „nama“, misli se barem u to vreme na Jugoslaviju. Naizgled nevini cilj koji se može iskoristiti kako bi se objasnila i opravdala teritorijalna agresija i zločini protiv čovečnosti koji će biti počinjeni u godinama koje će uslediti, taj general, general Kadijević, zajedno sa generalom Adžićem koji je

bio načelnik Generalštaba JNA, jugoslovenske armije, uveravali su Jovića i optuženog da vojska ni u kom slučaju neće dozvoliti da hrvatska policija okupira neke hrvatske gradove koji su do tada već bili pod srpskom kontrolom.

Samo nekoliko reči o terminu policija, ja ću tu reč koristiti za vreme uvodne reči, a isto tako ću je dosta koristiti za vreme suđenja. Ministarstvo unutrašnjih poslova je poznato pod skraćenicom MUP, a deli se na dva dela, na konvencionalnu policiju koja se bavi regulisanjem saobraćaja, krivičnim delima i tome slično, i na jedan drugi deo koji je u većoj meri izgledao, odnosno podsećao na vojnu silu sa odgovarajućim naoružanjem i vozilima. Odnos Jovića i Miloševića, pre i za vreme rata u Hrvatskoj, što ćemo razmotriti kasnije, pokazaće detaljno kako je optuženi, iako je bio predsednik Srbije, vršio kontrolu nad tim Predsedništvom koje sam spomenuo, i isto tako nad armijom, čiji je zapravo vrhovni zapovednik bilo upravo to Predsedništvo.

Ovde se postavlja jedno drugo pitanje. Kao prvo, krivci vrlo često zaborave da urade ono što bi nevin čovek uradio i možemo videti u slučaju ovog optuženika da je izrazio vrlo malo i gotovo nimalo žaljenja u vezi onoga što se dogodilo sa žrtvama tokom ovih sukoba. Nikakvog razumevanja, nikakvog sažaljenja. Kakav je bio misaoni tok, misaoni proces koji je omogućio ovom optuženiku da bude tako slep. Možda deo odgovora na to pitanje leži u mehanizmu kojim je uticao na događaje. Budući da je u pojmovnom smislu bio odvojen od tela koje je po zakonu delalo, u ovom slučaju to je bilo Predsedništvo, čiji član nije bio, on je ipak vršio kontrolu nad zbivanjima zato što je imao uticaj na ljude koji su činili to telo i ljude koji su, kako ćemo to uskoro opisati, činili zlo. To telo, a ne on, snosilo je dakle odgovornost. Nikad odgovornost nije snosio on. Prema tome, nikakvog žaljenja, nikakvog osećaja stida.

Još nekoliko reči u vezi Borisava Jovića pre no što se vratimo na hronološki pregled zbivanja. Videćemo da od oktobra 1991. godine, kada u Predsedništvu nije bilo svih njegovih članova budući da su predstavnici Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Bosne i Hercegovine rešili da ne učestvuju u ostvarenju svoje vlasti u

nutar tog tela, Predsedništvo je postalo poznato pod nazivom krnje predsedništvo, a na njegovom čelu je bio čovek po imenu Branko Kostić, koji je nekada bio potpredsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i koji je naveden u optužnici kao suizvršilac. Zajedno sa Borisavom Jovićem on je igrao ključnu ulogu u tom predsedništvu, a to predsedništvo, krnje Predsedništvo bilo je izloženo uticaju, ako ne i kontroli optuženika. On je tako bio u stanju da kontroliše Jugoslovensku narodnu armiju, Teritorijalnu odbranu, a isto tako dobrovoljačke i odbrambene jedinice koje su delovale zajedno sa Jugoslovenskom narodnom armijom i pod njenim nadzorom. Toliko u vezi s ovom konkretnom osobom zasada.

U toku izvođenja dokaza saslušaćemo iskaz najmanje jednog eksperta za ustavno pravo, mislim da bi Veće trebalo imati taj materijal pred sobom, iako je relevantnost ustavnog prava donekle ograničena kada je reč o čoveku koji je na to gledao kao na instrument vladavine. Stvarnost je sledeća: jedinice koje sam upravo opisao, kao jedinice koje su bile subordinirane i pod kontrolom krnjeg Predsedništva, počinile su stravične zločine i one su bile indirektno pod vlašću, pod autoritetom optuženika, a krnje Predsedništvo je bez pogovora ostvarivalo, sprovodilo politiku ovog čoveka, tako da Jović deli, odnosno snosi odgovornost za ono što je učinjeno. Na to ćemo se vratiti kada za to dođe vreme.

A sada da se vratimo na dolazak na vlast ovog optuženog i Kosovo. Tako ćemo se osvrnuti na 28. juni 1989. godine i sada ćemo vam pokazati još jedan važan video snimak, za koji ćemo predložiti da bude uvršten u dokazne predmete. Tog dana, došlo je do proslave 600-godišnjice boja na Kosovu. Ja neću sada opterećivati Veće detaljima oko toga zašto se ta bitka koju su Srbi zapravo izgubili slavi na ovaj način. Ovaj događaj se zbio u mestu koje se zove Kosovo Polje na Kosovu. Jako veliki broj ljudi je došao na proslavu, a optuženi je trebalo da bude glavni govornik. Mi ćemo se, naravno, osvrnuti na celu njegovu izjavu u dogledno vreme. Vi ćete, časni Sude, videti da je to bio jedan vrlo vešt govor, koji je delimično govorio o tome kako Srbi ne treba sada da se osećaju krivim za svoju ulogu, kako su Srbi ti koji su uvek bili u stanju da izvojuju slobodu i kako su Srbi uvek bili i ostali dobri. Ali jedan

pasus čak i u to vreme u junu 1989. godine zaslužuje da se posebno na njega osvrnemo i sada ćete to videti na ovom snimku.

Pušten je video snimak

TUŽILAC NAJS: Samo da se zaustavimo na trenutak, ja sam se nadao da će prevodioci u kabinama ovo prevoditi, ali oni to nisu radili, sudijo Mej. Možda je to nešto što možemo da razrešimo tokom pauze, uskoro ćemo napraviti pauzu.

SUDIJA MEJ: Da li je sada prikladan trenutak za pauzu, gospodine Najš?

TUŽILAC NAJS: To sve zavisi od vas, časni Sude, to je možda malo ranije nego što sam ja očekivao da ćemo napraviti pauzu.

SUDIJA MEJ: Da, ali ja sam dobio poruku da su prevodioci spremni, tako da hajde da počnemo ponovo.

Pušten snimak – Miloševićev govor

„Drugovi, na ovom mestu, na ovom mestu u srcu Srbije, na Kosovu Polju, šest vekova ranije, punih 600 godina ranije, odigrala se jedna od najvećih bitaka toga doba. Heroizam Kosova je šest vekova inspirisao našu kreativnost, hranio naš ponos, i ne dozvoljava nam da zaboravimo da smo jednom bili velika vojska, ponosna vojska, retka vojska koja u svom gubitku nije poražena. Šest vekova kasnije – danas, mi ponovo bijemo bitke i suočeni smo sa bitkama. To nisu oružane bitke, iako ni takve nisu isključene. Ali bez obzira na prirodu tih bitaka, bitke ne mogu biti dobijene bez odlučnosti, hrabrosti i istrajnosti, i svih onih kvaliteta koji su bili prisutni pre dugo vremena na Kosovu Polju.“

TUŽILAC NAJS: Prema tome, oružane bitke, oružana borba se ne isključuje, nije se isključivala čak ni u tom trenutku. Još jedna stvar vezano za ovo okupljanje i ono što je bilo rečeno tom prilikom. Mi ćemo to detaljnije razmotriti tokom suđenja. Događaji na teritoriji

Kosova, govor koji je sadržao spominjanje vrednosti multietničkog društva, ali nije nijednom rečju spomenuo kosovske Albance. Do kraja 1989. godine, možda bi bilo dobro da se podsetimo da je sudbina rumunskog predsednika Čaušeskua (Ceaulescu) možda izazvala strah u svesti i u srcima onih koji su se suočavali sa snažnim antikomunističkim osećanjima. Sposobnost ovog optuženog se sastojala u tome da iskoristi te emocije koje su se razvijale, emocije antikomunizma i da ih preokrene oslanjajući se na nacionalizam i da to iskoristi u svoju korist. Jer na taj isti način on je shvatio i moć zločina i moć gomile, te je shvatio da nacionalizam jeste jedna velika snaga.

Sada ću se vratiti na ono što je već rekla gospođa tužilac, doduše u malo drugačijem obliku, da bih ponovio opet sledeće: da li je optuženi bio nacionalista? Možda jeste, a možda nije. Na isti način kao što verovatno nije uopšte bio rasista. Postoje oni ljudi koji veruju u ciljeve i oni koji moraju da vide da bi mogli da veruju u neke ciljeve. Samo oni znaju šta je u tom trenutku bila istina, a drugi možda moraju da sačekaju, pa tek kada proanaliziraju događaje da ustanove da li je to bilo iskreno ili je to bio samo put ka nečem drugom. Veće će, možda u dogledno vreme, odlučiti da li mora ovo dublje da proanalizira, ali Tužilaštvo upozorava da treba oprezno pristupiti utvrđivanju toga, da li se ovaj čovek iskreno borio za nacionalističke srpske interese.

Sada dolazimo do dezintegracije, raspada Saveza komunista Jugoslavije u januaru 1989. godine. Ja vas sada neću opterećivati video snimkom na kome se vidi kako su slovenački i hrvatski delegati napustili partiju, iako su ostali u Predsedništvu bivše Jugoslavije još dve i po godine. Veće će se možda sećati iz drugih izvora kako su, čini mi se, Slovenci došli na poslednji kongres s koferima, da bi bili spremni da brzo pobegnu. Posle tog sastanka došlo je do novih demonstracija na Kosovu. Ponovo se vraćamo na Kosovo. Policija je razbila demonstracije, 27 demonstranata je bilo ubijeno. Ovo sada nije bilo slučajno, već samo jedna cifra koju možemo koristiti u komparativne svrhe, jer naravno, društvo koje se raspada može da ima jedan negativni efekat na pristup koji se razvija kod ljudi. Sada smo došli do jednog trenutka u celokupnom razvoju istorije, gde dolazimo do izbora i do porasta broja naciona-

lističkih stranaka svuda. Mislim da je ovo prikladan trenutak za pauzu.

SUDIJA MEJ: Da, slažemo se s tim. Odlazimo na pauzu. Molim da mi priđe sekretar.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Kej.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Časni Sude, jedna stvar koju sam hteo da iznesem ovde pred Veće, pre nego što nastavi gospodin Najš sa svojim uvodnim izlaganjem. Jednostavno, želim da uđe u zapisnik i da se da objašnjenje o onome što se desilo tokom pauze, s obzirom na to da su možda neki ljudi bili uznemireni zbog toga. Optuženi je dao nekoliko neformalnih komentara o optužbi gospodinu Tapušковиću, koji su bili vrlo uopšteni komentari, mi smo ih čuli i oni su bili prevedeni i sigurno se ne mogu smatrati detaljnim instrukcijama niti bilo čim sličnim. Mi smo, znači, čuli šta je on rekao i ovo smo želeli sada da spomenemo pred vama, tako da se pojasni da ukoliko optuženi tokom rasprave komunicira sa amikusima da vidimo kakav bi stav Veće zauzelo po tom pitanju.

SUDIJA MEJ: Teškoću predstavlja sledeće. Tokom rasprave ili kada optuženi ulazi u sudnicu ili iz nje izlazi, nepovoljno je ako dolazi tu do nekih razgovora. Ukoliko dolazi do nekih razgovora bolje je da to bude van sudnice, a ne kada se ulazi ili izlazi. Prema tome, ukoliko vi želite s njim da govorite ili on želi da govori sa vama, mislim da treba da se obratite za dozvolu i ja sam siguran da ćete tu dozvolu i dobiti.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Hvala vam za ovo pojašnjenje, časni Sude.

TUŽILAC NAJS: Sada dolazimo na izbore koji su održani u proleće 1990. godine. U Hrvatskoj je Hrvatska demokratska zajednica, koja je poznata pod skraćenicom HDZ, dobila većinu glasova i većinu poslaničkih mesta u hrvatskom parlamentu koji se zove Sabor.

Pokojni Franjo Tuđman je izabran za predsjednika. Sada ćemo pogledati kartu. Mi, naravno, imamo tu obavezu da moramo biti objektivni u našoj prezentaciji, što se tiče hronologije i što se tiče izvođenja dokaza u ovom postupku. I sada, ako pogledamo ovaj plan videćemo da se Hrvatska graniči sa Bosnom i Hercegovinom i pokazuje nekoliko mesta koja su bila od interesa za Srbe, ali zbog ovog cilja, koji je sada pred nama, treba da kažemo da su hrvatske oružane snage u tom trenutku već s vremena na vreme napadale Srbe. Naročito su napadali srpske civile u istočnoj Slavoniji, što ovde vidimo označeno crvenom bojom, a ratni zločini su bili počinjeni u oblasti Gospića, koji se ovde ne vidi jasno, a nalazi se na zapadu Hrvatske. To je sada predmet jednog velikog suđenja koje se vodi u Hrvatskoj. Ja mislim da nam zasada više neće trebati ova karta, krenućemo dalje. I dok su se Hrvati iz Hrvatske kretali ka zauzimanju nacionalističkog stava i osnivanju nacionalističke vlade, napadi na kosovske Albance su se nastavljali. Poslanici u Skupštini Kosova su bili usvojili jednu nezvaničnu rezoluciju kojom su proglasili Kosovo jednakim i nezavisnim entitetom u okviru republike. Na ovoj karti se ne vidi Kosovo, ali mi svi znamo gde se Kosovo nalazi i kada bude potrebno mi ćemo staviti na grafoskop kartu Kosova da bismo to detaljnije pojasnili.

SUDIJA MEJ: Mi sada ovde imamo neki usputni šum koji čujemo iz kabina. Ne znam da li nešto može da se uradi po tom pitanju.

TUŽILAC NAJS: Dok se tehničari time bave, časni Sude, mislim da treba da kažemo da smo uveli u ovaj Sud jedan novi jezik i mislim da bi bilo dobro da ja pazim na brzinu svog izlaganja i da je prilagodim našim prevodiocima, naročito novim prevodiocima. Važno je, znači, da ja ne izlažem prebrzo.

SUDIJA MEJ: Da, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Pošto je bila usvojena ta nezvanična rezolucija, na šta je, i to možda nije bilo iznenađujuće, srpska skupština reagovala tako što je raspustila kosovsku skupštinu i time izvršila još jedan značajan napad na integritet Kosova. Komunistička partija

optuženog prerasla je u novu partiju, čiji je on postao predvodnik, a to je bila Socijalistička partija Srbije, ili SPS, koja je osnovana 16. jula 1990. godine. Optuženi je postao predsednik te stranke, a ta stranka je postala jedna od glavnih poluga vlasti. Ta stranka je ostala kao jedna od najjačih stranaka u Srbiji do jeseni 2000. godine. Optuženi je bio predsednik u njoj od otprilike maja 1991. godine, i bio je prisutan tamo sve vreme, sem perioda od maja 1991. godine do oktobra 1992. godine, kada je osoba o kojoj smo već govorili, po imenu Borisav Jović, bila formalno predsednik te partije. Ova partija je kontrolisala institucije na nivou Republike i na saveznom nivou. Optuženi je imao *de facto* vlast na tim nivoima putem svoje partije, bez obzira na to koju je zvaničnu funkciju imao, bilo da je on bio predsednik Srbije, što je bio od 1990. do 1997. godine, ili predsednik Savezne Republike Jugoslavije na kojoj funkciji je bio od 1997. do 2000. godine. Putem svoje partije on je mogao da kontroliše predsedništvo prvo Socijalističke Republike, a zatim Savezne Republike, kao i srpsku skupštinu. On je kontrolisao to što sam ja već opisao kao krnje Predsedništvo što mu je samim tim dalo kontrolu nad vojskom. Skupštinska većina SPS-a mu je takođe dala mogućnost da kontroliše obe skupštine, kako na nivou Srbije tako i na nivou Jugoslavije. On je imao ogroman uticaj, ključne vladine funkcije su bile popunjene od strane bitnih članova partije. Neki od tih ljudi, a ja ih neću sve navesti, bili su postavljeni praktično od strane partije i praktično od strane ovog optuženog, a to su sledeći: Borisav Jović, koga smo već spominjali, Branko Kostić iz krnjeg Predsedništva koga smo takođe spominjali, Nikola Šainović, koji je bio zamenik premijera Savezne Republike Jugoslavije, Vlajko Stojiljković koji je bio srpski ministar unutrašnjih poslova o kome ćemo takođe kasnije govoriti, Milan Milutinović, predsednik Srbije od 1997. godine koga ćemo takođe spominjati u našoj diskusiji kasnije, i Mihalj Kertes koji je bio zamenik saveznog ministra unutrašnjih poslova, srpski ministar bez portfelja i direktor Savezne uprave carina. To je bio čovek od velikog uticaja, o kome ćemo govoriti kada budemo razmatrali kako je kontrola nad događajima bila podređena kontroli finansija. Možda nije jednostavno razumeti pravu prirodu političke stranke u Srbiji odakle je potekao optuženi Milošević. Možda bi bilo adekvatno opisati

partiju kao jedinog poslodavca, u svakom slučaju, za ljude na određenom nivou, to je partija koja je takođe kontrolisala isplatu plata. Putem takve kontrole on je u rukama imao ogromnu vlast koja je obuhvatala kontrolu nad medijima, ovde se osobito radi o Radio televiziji Srbije, RTS, i izdavačkoj kući „Politika“, jer direktori tih preduzeća bili su gotovo isključivo članovi njegove stranke. Samo osobe koje su bile lojalne optuženom mogle su doći na najviše položaje. Isto tako on je imao kontrolu nad Narodnom bankom Srbije, Narodnom bankom Jugoslavije i Saveznom upravom carina koja je, naravno, u vezi sa čovekom po imenu Kertes. Gotovo svi direktori glavnih srpskih državnih preduzeća, ljudi koji su u svojim rukama imali ogromnu moć, bili su članovi stranke. Njihovi poslovi, prihodi i njihovi domovi zavisili su od njihovog udruživanja sa optuženim, kao i od njegove zaštite. Kasnije, 1995. godine supruge optuženog Mira Marković osnovala je stranku pod imenom Jugoslovenska ujedinjena levica ili JUL. To je bila mala stranka. Međutim, u njoj će naći utočište svi oni secesionisti i bivši komunisti kojima su nacionalističke tendencije SPS-a bile neprihvatljive. Iako je JUL bio mali, on je nastupao udruženo sa strankom optuženog. Bile su to dve stranke unutar jedne porodice. Između 1995. i 2000. godine, te su dve stranke nastupale u koalicionim vladama na saveznom i republičkom nivou i one su snosile odgovornost za sve važne odluke, uključujući i odluke vezane za državnu bezbednost i spoljnu politiku. Sada sam se ukratko osvrnuo na političku kontrolu i vraćam se na hronologiju događaja.

7. septembra 1990. godine, mnogi kosovski Albanci, delegati u njihovoj skupštini, proglasili su Ustav Republike Kosova. 28. septembra Republika Srbija je usvojila novi Ustav. Taj ustav je sa sobom doneo mnoge posledice. Član 135. je zapravo poništio sve obaveze Srbije prema ostatku zemlje, a članom 72. uzurpirane su dve veoma važne federalne funkcije, a to su narodna obrana i spoljna politika. To bi se zapravo u suštini moglo smatrati secesionističkim dokumentom. U međuvremenu, u novembru 1990. godine, vraćamo se na Bosnu i Hercegovinu, gde su održani stranački izbori na republičkom nivou. Rezultati su bili sledeći: SDA, stranka bosanskih Muslimana osvojila je 86 mesta, SDS, stranka bosanskih Srba bila je druga sa 71 mestom, a HDZ, hrvatska stranka, osvojila

je 44 mesta. Ovde vidimo tri nacionalne i nacionalističke stranke koje su za početak formirale koalicionu vladu i podelile vlast u Bosni i Hercegovini.

Hajde da se sada usredsredimo na SDS, stranku bosanskih Srba. Njen vođa Radovan Karadžić i ostale vođe, među kojima su bili Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić, počinitelji su i ovde takođe čekaju na suđenje. Platforma te stranke bila je ujedinjenje svih Srba u jednu državu. SDS je, kada je reč o odvajanju Bosne i Hercegovine od SFRJ, koja je još postojala, to smatrala pretnjom interesima Srba. Ako sada nakratko pogledamo na trenutak unapred u 1993. godinu, nalazimo intervju u kojem je Biljana Plavšić rekla sledeće, citiram: „Kako se ne bismo bojali onog što bi se moglo dogoditi, bilo bi mi draže da istočnu Bosnu očistimo od Muslimana.“ Oni su uveli taj izraz „etničko čišćenje“, koji označava jedan sasvim prirodni fenomen, a oni su to okarakterisali kao ratni zločin. Dalje, ona je rekla: „Muslimani dolaze od Srba, ali to je pokvareni srpski genetski materijal koji se preobratio na islam i onda, naravno, iz generacije u generaciju gen se smanjuje i dalje se pogoršava.“ Prema tome, ako gledamo na SDS, to su bili pogledi jednog od njenih vođa. U međuvremenu, 9. decembra 1990. godine, ovaj optuženi ponovo je izabran za predsednika Srbije. Međutim, sada se to nije dogodilo unutrašnjim mehanizmom, nego sveopštim glasanjem, koje mu je dalo vlast veću od bilo koje od njegovih kolega koji su bili indirektno izabrani.

Ako se na trenutak zadržimo na ovoj karti i ako pogledamo područja obojena u žuto, zeleno, plavo i crveno, valja reći da su 24. decembra hrvatski Srbi u Kninu objavili osnivanje Srpske autonomne oblasti i proglasili svoju nezavisnost od Hrvatske. Na Kosovu, dok su se na drugim mestima u jugoslovenskoj federaciji odvijali pokreti za nezavisnost, na Kosovu se nastavila represija. Krajem 1990. i tokom 1991. godine hiljade albanskih doktora, učitelja, profesora, radnika, policajaca, ljudi u državnim službama, otpušteno je sa svojih poslova, samo zato što su bili kosovski Albanci. Lokalni sud na Kosovu je ukinut i smenjene su mnoge sudije, a nasilje nad kosovskim Albancima se pojačalo. Zaustavimo se ovde na trenutak kako bismo postavili sledeće pitanje, koje je, kao što ćemo kasnije videti, neobično važno. Ko je živeo na Kosovu?

Koliko ih je bilo? Dostupne su samo procene stanovništva Kosova 1991. godine, zato što su kosovski Albanci bojkotovali popis stanovništva održan te godine. Opšte procene kažu da je stanovništvo Kosova u vremenskom periodu relevantnom za ovu optužnicu, brojalo između 1.800.000 i 2.100.000 ljudi. Od tog broja otprilike 85% do 90% bili su kosovski Albanci, a 5% do 10% Srbi. Kakav je značaj tih cifara? One su značajne same po sebi u svetlu onoga što će se kasnije dogoditi tim ljudima, a osobito su značajne kada pogledamo na koji je način kasnije ovaj optuženi pokušao krivo prikazati raspodelu stanovništva i to onu koja je išla u prilog kosovskim Albancima. 22. januara 1991. godine optuženi i predsednik Momir Bulatović su u susednoj Crnoj Gori u zajedničkom saopštenju za štampu rekli da postojeće jugoslovenske granice „nikada nisu bile granice u kojima su živeli pojedini jugoslovenski narodi“. Dakle, tu se povukla razlika između države i naroda. Petog februara 1991. godine, Srbija je osnovala ministarstva koja su sačinjavala vladu i to na predlog ovog optuženog, a među tim ministarstvima bilo je ministarstvo koje je bilo zaduženo za vezu sa Srbima van Srbije. To je ministarstvo pomagalo SDS, stranci Srba u Bosni, da uspostavi srpsku republiku na koju ćemo se vratiti kasnije. 23. februara 1991. godine, nisam siguran da je tačan taj datum, dakle recimo u februaru 1991. godine optuženi je posetio sedište te stranke gde su ga dočekali Karadžić, Krajišnik i Plavšićka. Dok su oni tamo bili prisutni, Karadžić je prisutnim novinarima rekao sledeće: „Mi ne smatramo da o tome treba diskutovati, da Srbi žive isključivo u jednoj državi. Baš kao što je prirodno da kiša pada, isto tako je prirodno da Srbi žive u istoj državi.“ Prema tome, bilo je jasno kakva je svrha te stranke. Međutim, događaji nisu tekli neometano za optuženog. U martu 1991. godine održane su demonstracije protiv njega i to u vezi sa njegovom kontrolom nad medijima. Vrlo brzo to je postala najveća opasnost za njegov režim. Te su demonstracije bile uz mnogo nasilja privedene kraju od strane policije i vojske. Ja vam sada neću pokazivati video materijal tih demonstracija. Međutim, kasnije ćemo videti do kojeg je stepena ovaj optuženi bio spreman koristiti silu protiv svojih vlastitih ljudi koji su se okrenuli protiv njega. Na tim demonstracijama optuženi se našao u neprilici i interesantno je primetiti

da je Karadžić, od bosanskih Srba, njemu pritekao u pomoć sledećim rečima: „Ako su demonstracije oružje, onda treba reći da smo mi pod takvim pritiskom Srba u Bosni i Hercegovini, da je milion njih spremno da ide u Beograd na demonstracije.“ Dakle, optuženi koji se našao u neprilikama kod kuće, mogao se obratiti za pomoć Srbima vani. Radi se o jednom simbiotskom odnosu, a Srbi van Srbije tražili su i dobili pomoć od optuženog onoliko dugo koliko je on bio u stanju takvu pomoć pružiti. Jugoslavija se tada našla u teškoj krizi u vreme događaja koje sam ukratko opisao i to je dovelo do čuvene izjave optuženog da je s Jugoslavijom gotovo. Došlo je do blokiranja rada Predsedništva, a to je rezultiralo sledećim: upravo oni predstavnici Predsedništva iz Srbije, Vojvodine, Crne Gore i Kosova koji su bili pod kontrolom optuženog, podneli su ostavke, a kasnije ih povukli. Zašto su oni podneli ostavke? Kada za to bude vreme, mi ćemo o tome izvesti dokaze koji će ovo veće uveriti da su njihove ostavke bile deo jednog komplikovanog pokušaja državnog udara, u kojem je general Kadijević trebao preuzeti vlast sa vojskom. Optuženi je trebao igrati svoju ulogu i on je to učinio time što je rekao ono što je rekao. Na primer, na jednom tajnom sastanku on je vođama lokalnih vlasti u Srbiji rekao da je Srbija *de facto* u ratu i rekao je sledeće: „Ako ne znamo da radimo, znamo da se borimo.“ Isto tako rekao je: „Samo jaki, a ne slabi diktiraju granice.“ Na televiziji je objavio da organizuje policijske rezerviste, kako bi sprečio pobune na Kosovu i drugde. On je takođe rekao da „Srbiju više ne obavezuju odluke saveznog Predsedništva“, iako je on kontrolisao to Predsedništvo u krnjem obliku. Taj stav, odnosno ti stavovi optuženog su, naravno, javno izneseni u više navrata. To, da su granice jugoslovenskih republika nevažne i uglavnom administrativne i da ih treba promeniti, pre nego što bilo koja od republika postane nezavisna. Dakle, kada je reč o ovom optuženom ove su granice bile granice samo ukoliko su bile granice naroda, samo su narodi mogli postati nezavisni. Ali naravno, ljudi nisu mogli sa sobom odneti svoju zemlju, a to je po logici ovih argumenata značilo da će neki ljudi biti prisiljeni da odu sa svoje zemlje kako bi neki drugi mogli imati granice koje su želeli.

Da se vratimo sada na taj državni udar ako je to on uopšte bio. Možda je vojska trebala zauzeti vlast, međutim, izgubili su živce u zadnjem trenutku i nisu to učinili, pa su se Jović i drugi vratili u Predsedništvo. Optuženi je, naravno, nastavio vršiti uticaj na Predsedništvo, a neke od njih su tada smenili kako bi se bolje poklapali sa njegovim vlastitim interesima. Ja vam sada ne moram iznositi ta imena, ali smenjen je predstavnik Kosova. Tu smenu nije organizovala kosovska nego srpska skupština. Kostić je izabran da predstavlja Crnu Goru, Jugoslav Kostić je predstavljao Vojvodinu, a Borisav Jović je ostao kao predstavnik Srbije. Na taj način optuženi je kontrolisao četiri od osam glasova u Predsedništvu i mogao je paralisati jugoslovensku vlast kad god je to hteo. Teza optužbe je da su od te četvorice Jović i Kostić bili njegovi glavni agenti putem kojih je on upravljao akcijama srpskog bloka. To se iznosi u memoarima jednog od njih, a o čemu ćemo takođe izvoditi dokaze. 29. marta 1991. godine, što je veoma dobro poznato, optuženi se sastao sa predsednikom Franjom Tuđmanom u Karađorđevu, kako bi razgovarali o podeli Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske. Optuženi je Hrvatskoj obećao teritoriju koja se može opisati kao Banovina iz 1939. godine. Na to ću se još vratiti kada budem govorio o optužnici za Hrvatsku. Taj sporazum ostavio je jako, jako malo toga za Muslimane. Drugim rečima, radilo se o raspodeli teritorija. Sukob se pojačao u martu 1991. godine. Srpske policijske snage pokušale su konsolidovati svoju vlast na područjima u kojima se nalazila znatna srpska većina. Srpska policija, kojoj je na čelu bio Milan Martić, optuženi u jednoj od optužnica, preuzela je kontrolu nad policijskom stanicom u Pakracu, u zapadnoj Slavoniji. Molim vas da nakratko ponovo pogledate kartu kako biste se podsetili. Hvala. Zapadna Slavonija, dakle, vidi se na karti. U Plitvicama, u Krajini na zapadnom delu, gde se nalaze čuvena prekrasna jezera, Srbi su napali autobus u kojem su se vozili hrvatski policajci. Došlo je do još jedne bitke, a JNA je tamo razmestila svoje jedinice i uputila ultimatum hrvatskoj policiji da se povuče sa Plitvica. Posledica tog događaja, nešto što će se još mnogo puta ponoviti, jeste to da su srpski napadači ostali u tom području i da im je u rukama ostalo ono što su uspeli zauzeti do trenutka kada je vojska intervenisala. Međutim, do marta 1991. formirano

je još jedno telo, pod nazivom Štab vrhovne komande, koje je postepeno preuzelo komandnu vlast nad armijom. Slika koju ovde vidimo predstavlja Adžića, načelnika Generalštaba JNA s leve strane i Kadijevića s desne strane. Potpis pod fotografijom, datum se malo teže vidi, mislim da se radi o 12. martu 1991. godine jeste „Sednica vrhovne komande“. Vrhovna komanda je bila nešto što je trebalo postojati samo u doba rata. Međutim, ona je osnovana već tada. Kasnije je Kadijević rekao Stipi Mesiću, čija je sadašnja funkcija dobro poznata, da je optuženi želeo da on osnuje vrhovnu komandu i da je Kadijević sarađivao sa optuženim zato što su ostali u srpskom vođstvu, kao što je on rekao, i iskoristio reč „četnik“ na način koji je pogrdan, a da su drugi u srpskom vođstvu, dakle, još veći četnici od njega. Taj pogled da su drugi još lošiji je nešto što su delili i drugi, čak i međunarodne diplomate. Čak su i oni kasnije sebi dozvolili da razmišljaju na taj način i svi koji su na taj način razmišljali na kraju nisu bili u pravu. 15. maja, srpski predstavnici blokirali su izbore Stipe Mesića na mesto predsednika Predsedništva. Time je Jugoslavija ostala bez šefa države. U to isto vreme, nešto kasnije, 29. maja optuženi je doveo Karadžića, čija se stranka može smatrati ogrankom stranke SDS iz Hrvatske, koja je imala isti naziv i istu skraćenicu i Karadžić je upućen u plan koji ću vam sada prikazati putem audio trake. To je snimljen razgovor koji je vođen između optuženog i Karadžića. U tom se razgovoru diskutuje o nabavci oružja za neke delove Bosne. Pre nego što pustimo tu traku reći ću vam ukratko šta ćete čuti. Optuženi Karadžiću kaže da nazove generala Uzelca, komandanta Banjalučkog korpusa, čoveka koji je komandovao jedinicama u zapadnoj Slavoniji i da s njim organizuje sastanak na najvišem nivou. Kada je reč o naoružavanju lokalnog srpskog stanovništva optuženi kaže ovo: „Svi muškarci treba da ostanu da čuvaju kuće i teritoriju i da blokiraju te HDZ-ove centre, biće naoružani i dobiće sve što im treba. Sve ćemo to transportovati helikopterom.“ Kad Karadžić pita da li mogu dobiti oružje za Teritorijalnu obranu, optuženi odgovara: „To nije problem“. Molim da se sada pusti traka.

Pušten je audio snimak

Karadžić: „Dobro. Onda, da uradimo to. Mi smo spremni – ima 170 ljudi u Mrkonjiću i 150 u Šipovu koji su spremni da idu na Kupres.“

Milošević: „Da li je Uzelac ovlašćen i za to?“

Karadžić: „Ne, ne. Da, mislim da jeste.“

Milošević: „Pa, onda mu reci da ne možemo ovako raspravljati o svakom detalju.“

Karadžić: „Dobro, dobro. Onda tih 150 i 170 ljudi će ići na Kupres. A već imamo 750 ljudi na Kupresu.“

Milošević: „Znači, važno je da JNA bataljon bude na Kupresu i da sve prođe dobro.“

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ovo je samo jedan od brojnih snimaka koje imamo na raspolaganju i on pokazuje doprinos u naoružavanju Karadžića od strane optuženog. Idem dalje. Mora se priznati da, iako je kasnije svet kritikovan zbog nedostatka svesti o onome što se događalo, on nije u potpunosti spavao. Naime, već 20. maja 1991. godine, Kongres Sjedinjenih Američkih Država je najavio stupanje na snagu Niklsovog (Nickles) amandmana kojim se zabranila ekonomska pomoć Jugoslaviji zbog represija na Kosovu. Optuženi će tako naučiti da udaranje u nacionalističke bubnjeve ima svoju cenu. No to je bio samo početak, samo početak troškova, ogromnih troškova, kako u novcu tako i u životima, koji su izgubljeni i koji su uništeni, a koji troškovi će tek nastupiti. Prvi avgust 1991. godine dovodi nas do početka perioda kojeg pokriva optužnica za Hrvatsku. O ovome čoveku je puno toga već napisano. No, ovo suđenje počinje sa praznom belom stranicom papira na kojoj će biti ispisano samo ono što će se moći dokazati. Tužilaštvo bi trebalo možda u opštim crtama najaviti kako će ti dokazi biti prezentovani, u kojoj meri je to konzistentno sa onim što smo već rekli. Radi se, naime, o pametnom, inteligentnom čoveku, ne o rasisti, na način da se radi o nekome ko želi živeti samo sa Srbima, ne o idealisti, već o čoveku koji želi samo održati sebe na vlasti. Radi se nadalje o čoveku koji je u kontrastu sa figurom koju vidimo sada, koji je na ranijim raspravama govorio o tome kako brani svoj narod, o nepravničnim ratovima protiv Srba, koji je sebe pokušavao prikazati kao žrtvu, kao osobu, dakle, koja je u kontrastu sa onom

koja je na noge mogla podignuti milione ljudi koji su čekali da im se on obrati samo na nekoliko minuta. Vrlo složena osoba, vrlo složen čovek. Čovek koji nije ostavljao tragove za sobom, ili ih je pak uništavao kada bi ukazivali kakvu moć je on imao. Čovek koji je izbegavao velike sastanke jer bi tu moglo doći do izražavanja podrške za neslaganje kod drugih. Čovek koji je više voleo sastanke u četiri oka, koji je imao ličnu kontrolu u onim slučajevima kada nije bio siguran za lojalnost, odnosno nelojalnost drugih. Čovek koji je bio spreman koristiti se raznim sredstvima kako bi stimulisao razne ljude: svi Srbi u jednoj državi, antikapitalizam, ili kada je komunicirao sa međunarodnom zajednicom govorio je o očuvanju integriteta bivše Jugoslavije i to bi bio u tom slučaju odgovarajući rezime njegovog položaja, njegovog stava. Čovek koji kod onih sa kratkim pamćenjem može izgledati kao mirotvorac. Čovek koji je u drugima gledao samo budale, pogotovo one koji nisu nikako shvatali kako je lako reći jednu stvar a onda činiti druge.

Kada posmatramo predmet u celini, vidimo da je teza Tužilaštva da se transakcija koja povezuje ove tri optužnice, gledana dakle u celosti, ogleda u činjenici da je optuženi bio, da se bavio nasilnim uklanjanjem nesrpskog stanovništva sa drugih područja bivše Jugoslavije, kako bi stekao kontrolu nad centralizovanom srpskom državom. On je nastojao dobiti iz Hrvatske i Bosne, odnosno zadržati na Kosovu onu teritoriju koja se uklapa u njegov plan. On je to učinio, da se koristimo jezikom na koji smo na osnovu činjenice u ovom predmetu već navikli, on je to činio, dakle, putem etničkog čišćenja.

Ja bih hteo da se sada još jednom vratim na ono što je rečeno u samom uvodnom delu izlaganja. Etničko čišćenje, da li je to fraza koju bi trebalo odbaciti, zapravo zameniti rečima koje možda na bolji način opisuju užase koji su sadržani u te dve reči. Upravo reč koja je imanentna, koja je implicitna u toj frazi „etničko čišćenje“, dakle reč „čišćenje“, na najbolji način opisuje ono što je ovaj prekršitelj, ono što se prekršitelji uopšteno u tom kontekstu, osećaju slobodnim da učine. Budući da mi nije na raspolaganju nikakva druga fraza, ja ću se zadržati na ovoj kao frazi koja najbolje opisuje događaje koji su se dogodili.

Kada pogledamo optuženika, vidimo da je od početka do kraja želeo postići što je mogao više, nastojao se izvući od krivice, te je nastojao zadržati što je moguće više, pod uslovom da cena nije i suviše velika. Bio je fleksibilan čovek, koji nije traćio vreme na snove. On je imao svoj lični plan koji je sledio. On je mislio da može postići sve. On je mislio da može imati jednu novu, drugu Jugoslaviju i da može postati drugi Tito. Ako već to nije bilo moguće, onda je hteo jednu drugu srpsku državu koja će biti skrojena od delova Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a da pri tom zadrži i dalje Kosovo pod gvozdеноm rukom. Sve je to trebalo postići nasilnim uklanjanjem nesrpskog stanovništva, gde god da se ono nalazilo. Možda samo zato, da bi se zadovoljili osećaji mržnje onih koji su provodili njegovu volju.

Ako pogledamo tri optužnice koje čine ovo suđenje, na osnovu kojih počinje ovo suđenje, videćemo, odnosno Veće će se uveriti da je u Hrvatskoj i Bosni on bio uključen u rat za čiju je pobedu mogao platiti cenu ali nije. Međutim, Kosovo je nešto što on sada nije mogao jednostavno dopustiti da izgubi. Pa ipak je do toga došlo. Optuženi je prodao svoj cilj ostvarivanja kontrole i dominacije Srba nad teritorijom uz pomoć raznih saizvršilaca koji su svi bili deo zajedničkog plana. Taj plan se ostvarivao putem raznih sredstava i metoda, a mnoge metode sastojale su se u počinjavanju krivičnih dela koja su u nadležnosti ovog tribunala. Ovaj predmet je jasan primer kako se državna mašinerija može iskoristiti za ostvarivanje kriminalnih ciljeva, a dokazi će pokazati da je optuženi igrao centralnu ulogu u različitim, iako spojenim zajedničkim krivičnim poduhvatima, u okviru kojih su počinjena razna krivična dela iz našeg statuta. Kada je reč o aktivnostima optuženog u raznim područjima, on je koristio strukturu savezne republike i Srbije kako bi ostvario tu šemu uz pomoć drugih. Ta dela uključivala su počinjenja najtežih krivičnih dela na štetu nesrpskog stanovništva, što je sve bio deo pokušaja da se stekne ili zadrži kontrola nad područjima i tako ostvari srpska stvar, odnosno srpska dominacija. Sistematski organizovani načini na koji su provedeni ti napadi na nesrpsko civilno stanovništvo, otkrivaju nam unapred razrađene planove i šeme, koje su deo jednog sveopšteg plana. On je koristio svoj uticaj nad elementima vojske, prvo

JNA, kasnije vojske poznate pod skraćenicom VJ, zatim MUP-om, koji sam već opisao, zatim vojnim i političkim rukovodstvom, kao i pojedinačnim političarima unutar Republike Srpske, koja će se uskoro proglasiti unutar Bosne. On je imao temeljnu ulogu u planiranju, organizovanju, finansiranju, pružanju podrške i upravljanju ostvarenja toga plana. On je bio ključni učesnik zločinačke organizacije i to do te mere, da je vrlo teško zamisliti taj plan, odnosno njegovo ostvarenje bez njega.

Što se tiče hrvatske optužnice, ja moram napraviti rezime u nekoliko reči, s obzirom na njenu važnost i značaj u pogledu neposredno predstojećeg dela slučaja koji se odnosi na Kosovo, ali ću se istom ipak nešto detaljnije baviti, jer možda optuženi još uvek nije imao prilike pročitati sve materijale koji su mu dostavljeni. Kratko govoreći, dakle u opštim crtama, recimo u vezi Hrvatske sledeće: država koja potiče još iz razdoblja srednjeg veka, koja je poznata po svojim borbama protiv Otomanskog carstva, postala je deo Jugoslavije 1918. godine, a svoju samostalnost je stekla 1939. godine. Ona je u određenom trenutku zahvatala i deo Bosne, koji se nazivao Banovinom, a radi se o severnom i severozapadnom delu Bosne. U Drugom svetskom ratu, Hrvatska je bila podeljena između Titovih partizana i ustaša koji su bili fašisti. Nakon rata postala je socijalistička republika, koja je bila deo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ove su optužnice javne, mogu se pročitati i možda nije sada prikladno da u velikim detaljima kažem o kakvim je navodima reč. Da rezimiram. Ovde imamo zločine protiv čovečnosti, koji uključuju ubistva, progone i deportaciju, a deo su rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo, odnosno predstavljaju kršenje člana 5. našeg statuta. Ova optužnica takođe uključuje i teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kao što su lišavanje života, mučenje i nanošenje teških patnji. Žrtve su morale biti zaštićene Ženevskim konvencijama, u vezi sa dakle međunarodnim oružanim sukobom, što je krivično delo sadržano u članu 2. našeg statuta. Zatim, tu su još krivična dela kršenja ratnih zakona i običaja, a zločini su pri tom takođe ubistva, uništavanje, itd. sadržani u članu 3. našeg statuta. Ova optužnica ne govori o istorijatu hrvatske države ili opravdanosti hrvatske secesije od Jugoslavije, niti govori o meri-

tumu hrvatsko-srpske pobune. Ona isto tako ne govori o podršci Miloševićevoj stvari Srba u Hrvatskoj. Ona se tiče samo konkretnih krivičnih dela i njegove odgovornosti kao pojedinca. Isto tako, tiče se njegove odgovornosti za podršku koju je pružao vrlo konkretnim radnjama i vrlo konkretnim ljudima koji su ta dela počinili.

U proleće 1990. godine, Hrvatska je raskrstila sa komunističkom prošlošću i uspostavila novu vladu na čijem je čelu bio Franjo Tuđman. Možemo se ponovo osvrnuti na kartu. Srbi iz ruralnih krajeva su u avgustu 1990. godine pokrenuli pobunu. Radi se o području koje se naziva Krajina. Ovde moram naglasiti da je ovde lako napraviti zabunu, jer s druge strane granice u istočnom delu Bosne je takođe područje koje se naziva Krajina. Međutim, mi ovde govorimo o hrvatskoj Krajini. U toj, dakle, Krajini, živelo je pola od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj. Ostali Srbi živeli su mirno, uglavnom, tokom celog rata u drugim delovima Hrvatske. Ova pobuna lokalnih Srba svodila se na odvajanje trećine hrvatske teritorije i oni su to pokušali učiniti, kao što ćemo videti, tokom čitave godine dana bez obzira na kontinuitet savezne Jugoslavije. Ove vlasti nisu učinile ništa kako bi stvari poboljšale i situacija se iz dana u dan pogoršavala. Došlo je do etničkog čišćenja. Mnogi Hrvati su pobešli iz tih područja jer su bili suočeni sa teškim napadima. 25. juna 1991. godine Hrvatska proglašava svoju nezavisnost. Srbi iz Krajine proglašavaju svoje odvajanje od Hrvatske i pripajanje Srbiji. Takođe su proglasili ujedinjenje sa Krajinom u Bosni, koju sam spomenuo. Srbi iz Krajine su bili predvođeni bivšim komunistima koji su postali članovi Srpske demokratske stranke. Prvi od njih je njihov predsednik Milan Babić, a drugi je šef njihove policije Milan Martić, koji su obojica navedeni kao suizvršitelji. Pod upravljanjem i direktnim sudelovanjem srpskog MUP-a, a osobito učešćem Jovice Stanišića i Frenkija Simatovića, koji se takođe ovde u tom smislu navode, uspostavljena je lokalna Teritorijalna odbrana i Martićeva policija. Stanišić je u to vreme bio šef Državne bezbednosti za Republiku Srpsku od marta 1991. godine. U isto vreme, u istočnoj Slavoniji, koja je obojena u plavo, lokalni Srbi takođe objavljuju svoje odvajanje od Hrvatske i proglašavaju se delom socijalističke federacije. Njihov lider Goran Hadžić, a pod upravom srpskog MUP-a i njegovog službenika Radovana Stojičića, kao i čoveka pod

imenom Željko Ražnatović, organizovali su Teritorijalnu odbranu i policijske jedinice. Ovo drugo ime koje sam naveo pravo je ime nekoga ko je daleko poznatiji pod nadimkom Arkan, a koji je u međuvremenu ubijen. Ne zaboravimo i zapadnu Slavoniju, oprostite, pogrešio sam, rekao sam plavom bojom malopre, sad tek prelazim na područje obojeno plavom bojom, ono je bilo crveno. Dakle, zapadna Slavonija, tamo su jugoslovenska armija i paravojne snage čoveka po imenu Vojislav Šešelj, koji je bio predsednik Srpske radikalne stranke, i koji je zagovarao ideju Velike Srbije, bile vrlo aktivne. Ovaj čovek, po imenu Šešelj podržavao je ideju „Velike Srbije“. Ta fraza, Velika Srbija je nešto što ćete vrlo često čuti u ovoj sudnici tokom ovog suđenja. Mi, s naše strane, ne bismo i suviše insistirali na preteranom korišćenju te reči, mi je isto tako ne dovodimo u naročitu vezu sa stvari za koju se borio optuženi, iako smo to naznačili na par mesta. On je, naime, računao na ljude koji su delili ekstremna nacionalistička gledišta i to iz razloga koje smo već izložili, a koji nisu osobito iznenađujući. Usledio je rat, a zajedno s ratom i zločini. Optuženi, kako bi odigrao svoju ulogu u zbivanjima u Hrvatskoj, između hrvatskih Srba u područjima koja smo opisali, a i na drugim područjima, imao je na svom raspolaganju vojsku, teritorijalne jedinice, odnosno jedinice Teritorijalne odbrane Krajine i Slavonije i podršku Martićeve policije. Isto tako je imao na raspolaganju i pod kontrolom Teritorijalnu odbranu Srbije, koja je bila pod njegovom komandom, kao i Teritorijalnu odbranu Crne Gore. Takođe je na raspolaganju imao srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je po zakonu optuženi mogao da kontroliše, a koje je u svojim redovima imalo širok dijapazon paravojnih snaga, što ćemo razmotriti kasnije, koje su međusobno bile povezane. Sve ove jedinice na ovoj teritoriji su sprovele jednu široku kriminalnu kampanju istrebljenja ili ubistava stotina Hrvata i drugih nesrpskih civila u različitim mestima, koja su navedena u optužnici, uključujući Vukovar i Dubrovnik. Isto tako, dugo i rutinsko zatvaranje hiljada Hrvata i drugih nesrba, nesrpskih civila u zatvorskim jedinicama u okviru Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine. Zatim, kontinuirano mučenje, premlaćivanje i ubijanje Hrvata u tim centrima za zatvaranje, prisilan rad Hrvata i nesrpskih civila koji su zatvarani i ponekad bili izloženi seksualnim napadi-

ma. Isto tako su se vršili nezakoniti napadi na Dubrovnik i druga hrvatska mesta, širom teritorija koje smo naveli u našoj optužnici, premlaćivanje i pljačkanje Hrvata i drugih nesrpskih civila, mučenje i premlaćivanje Hrvata i drugih nesrpskih civila tokom i posle njihovog hapšenja. Pored toga, vršena je deportacija i nezakonito prebacivanje bar 170.000 Hrvata i drugih nesrpskih civila sa teritorija koje smo mi naveli gore, za koje su oni bili zainteresovani, uključujući deportaciju u Srbiju otprilike 5.000 stanovnika Iloka, 20.000 stanovnika Vukovara i prisilno prebacivanje na razne lokalitete hrvatskih stanovnika iz Erduta, kojih je bilo otprilike 2.500, što ćemo sve videti na karti. Konačno, došlo je do uništenja kuća, privatnih i javnih zgrada, imovine, kulturnih institucija i istorijskih spomenika, svetih mesta Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u Dubrovniku i na drugim mestima. Ovi napadi su se odvijali na jedan uobičajeni način, što ćemo mi pokazati prilikom izvođenja naših dokaza. Recimo, srpske snage bi okružile sela, to bi često bile snage JNA, zatim bi one ušle u selo zajedno sa Teritorijalnom odbranom, policijom, paravojnim jedinicama, ubijali bi žitelje, nekad nekoliko, nekad mnogo, nekad sve. Preživeli bi bili proterani, kuće bi bile opljačkane, a zatim bi sela bila uništena paljevinom ili eksplozivom. Kao što sam rekao, mi moramo da koristimo reč „etničko čišćenje“. Do etničkog čišćenja je dolazilo konstantno, vršile su ga jedinice na raznim mestima tako da je to postalo pravilo, a ne izuzetak, a što će se kasnije ponoviti i u susednoj Bosni, i na Kosovu. Dokazni predmeti pokazuju da su snage koje sam naveo zajedno nastupale, da bi postigle jedinstveni cilj, pod rukovodstvom optuženog. A vizija svih strana se poklapala sa idejama vođe bosanskih Srba Radovana Karadžića, koji je smatrao rat u Hrvatskoj sastavnim delom ukupnog srpskog konflikta, sa jedinstvenim ciljem, koji se odvijao pod rukovodstvom jednog komandanta.

Kako je optuženi uspeo da upravlja krajiškim Srbima i Srbima u Slavoniji čije smo teritorije videli na karti? Evo, ja ću vam sada ukratko opisati kako se to odvijalo. Imamo izveštaj sa jednog od sastanaka koji je bio održan u maju 1991. godine i imamo video isečak sa ovog sastanka, iako će nam trebati samo trenutak da pronađemo original i prevod sa tog sastanka. Videćemo da se

radi o sastanku regionalnog odbora SDS-a, to stoji u naslovu ovog dokumenta, sastanak je otpočeo, sastanak je otvoren i u zabelešci sa sastanka, drugom paragrafu zapisano je sledeće: „Što se tiče razgovora sa Miloševićem, čini se da on ima dovoljno saznanja o stanju u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, ali je rekao da je ljut na Krajinu pošto donosi odluke bez konsultacije sa njim, pa predlaže da ako se ide na referendum 12. maja 1991. godine, onda listić mora glasiti za opstanak u Jugoslaviji, a ne u Srbiji. Razlog je zato što ne postoji pravna ili međunarodna podrška, i mi ne bi trebalo da učestvujemo na referendumu 19. maja 1991. godine, zato što bi to značilo međunarodno priznatu Hrvatsku. Amerika bi čak pristala na vojnu intervenciju, ali ne na građanski rat, s tim da ostane Ante Marković. Srbija će ujedno izvršiti pritisak na Hrvatsku da odustane od referenduma 19. maja i da umesto toga raspiše jugoslovenski referendum.“ Dalje, po Miloševiću, „Mesić sigurno neće 15. maja doći za predsednika, pošto bi to značilo da bi četiri ključna mesta u SFRJ držali Hrvati“. Džakula iznosi razgovor sa Slobom: „Osnovno što Sloba traži jeste da više ne idemo u sukobe sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, već da ostavimo da se oni sudare sa armijom koja može izaći na kraj sa NDH“, ovde se naravno misli na fašističku državu iz Drugog svetskog rata. Oko Jugoslavije postoje tri međunarodne opcije i biće objavljene 10. maja. On ujedno prihvata bržu i bolju saradnju. Knin ostaje kao osnov za sve daljnje aktivnosti. „Milošević je takođe rekao da se nastavljaju razgovori sa rukovodstvom, jer je na ovaj način imao direktan uvid u to šta oni misle.“ To znači da je on bio ljut što je Krajina postupila bez konsultacije sa njim. Oni su trebali da bojkotuju referendum i da održe sopstveni referendum, koristeći JNA da se efikasno pozabavi Hrvatskom, zapravo on ovde nije rekao Hrvatska, on je rekao NDH a mislio je na Hrvatsku. Može se zaključiti da je poenta bila da se Srbija drži dalje od toga, da se sve izdejstvuje u okviru Jugoslavije, iz čijeg će Predsedništva Mesić biti izbačen, i nalaže da se sa njim konsultuje ubuduće. Kao što će dokazi pokazati, oni se i jesu sa njim konsultovali.

Veće će, verovatno, u dogledno vreme na osnovu dokaza i memoara osobe po imenu Jović videti da je optuženi koji se ovde pominje kao Sloba imao dve ideje. U citatu iz memoara, Jović je

rekao sledeće: „Slobo je imao dve ideje, pre svega, da se amputacija Hrvatske izvrši na takav način što će opštine iz Like, Banije i Korduna, koje su osnovale sopstvene zajednice, kasnije odlučiti, putem referenduma, da li žele da ostanu sa nama ili da odu od nas, i drugo, da članovi Predsedništva SFRJ iz Slovenije i Hrvatske budu izuzeti od glasanja o ovoj odluci, zato što oni ne predstavljaju deo Jugoslavije koji usvaja ovu odluku.” Otprilike u ovo isto vreme, optuženi je uveo vođu bosanskih Srba Karadžića u ovaj plan. Traka, to je ona traka sa snimljenim razgovorom koji sam ja spomenuo, odnosi se na to i sada neću ponovo puštati tu traku, ili pokušavati da pronađem pravi pasus, pošto sam maločas pronašao pogrešan, ali radi se o onom pasusu koji smo već čuli. Zakazan je sastanak za 5. juli 1991. godine, tako piše Jović u svom dnevniku, sa generalom Kadijevićem. Od njega se tražilo u to vreme sledeće: „Glavne snage JNA moraju biti skoncentrisane uz liniju koja ide”, a zatim se kaže uz koju geografsku liniju, „od Karlovca do Plitvica na zapadu, od Baranje, Osijeka i Vinkovaca do Save na istoku i uz Neretvu na jugu. Na ovaj način pokriće se sva teritorija gde žive Srbi, sve dok situacija ne bude potpuno razrešena, do konačnog izražavanja slobodne volje naroda na referendumu.” Ovaj pristup je, čini se, bio prihvaćen od strane generala Kadijevića. Mi nemamo sva ova mesta označena na mapi, ali gledajući kako ta linija ide nadole vidimo da ona zauzima najveći deo teritorije gde žive Srbi van Srbije. To bi bila najveća takva teritorija i u svakom slučaju, ne uzima u obzir interese drugih naroda koji su takođe živeli na toj teritoriji. Milošević je vrlo blisko sarađivao sa svojim suizvršiocima iz rukovodstva bosanskih Srba u zajedničkom kriminalnom poduhvatu, iznoseći im strategiju koju treba da koriste za osvajanje te teritorije. Pored periodičnih direktnih poseta bosanskih Srba, vođa bosanskih Srba, optuženi i njegovi pomoćnici održavali su redovan i čest, ponekad i dnevni telefonski kontakt. Očigledno je, po tonu punom poštovanja koji koriste bosanski Srbi u Karadžićevoj molbi za svakodnevni kontakt, i čak po povremenom korišćenju termina „šef” kada ga pominju, kakav je autoritet on imao među rukovodstvom bosanskih Srba. Mi imamo ovde snimak tog razgovora između Miloševića i Karadžića. Sada ćemo ga čuti.

Milošević: „Molim vas, mi smo na našem putu. Nema više ustupaka nikome. I ako hoće da se biju, mi smo ovde i neka idu do đavola, ko god hoće da se bije, mi smo ovde, i mi smo jači.“

Karadžić: „A ako hoće da žive u miru, mi smo ovde, nikom neće biti ni bolje ni gore nego što je nama.“

Milošević: „Ko god hoće da sledi Aliju i da se bori protiv nas, može to da uradi. Oni će izgubiti i to će nam biti zadovoljstvo, ali ako hoće da budu pošteni i iskreni prema nama, mi ćemo se prema njima ponašati kao prema sebi samima.“

TUŽILAC NAJS: Mislim da ovo ne može biti jasnije i ovo je bio čovek koji je držao pod kontrolom vojsku, čije će usluge biti stavljene na raspolaganje Hrvatskoj kada je ona postala nezavisna. Izvinjavam se, napravio sam grešku, nisam mislio biti na raspolaganju, stavljeni na raspolaganje Hrvatskoj, već Srbima iz Hrvatske kada Hrvatska postane nezavisna. Ali jasno je da je postojao jedinstveni plan i da se cela operacija nalazila pod kontrolom optuženog. U avgustu 1991. godine došlo je do opsade Vukovara, što sam ukratko spomenuo na samom početku svog izlaganja. JNA je vodila operacije protiv gradova u istočnoj Slavoniji koji su bili okupirani od strane JNA i drugih srpskih snaga. Hrvati i drugo nesrpsko stanovništvo ovog područja bili su nasilno proterani. Do kraja avgusta JNA je izvršila opsadu Vukovara, a sredinom oktobra, svi drugi, uglavnom hrvatski gradovi u istočnoj Slavoniji bili su zauzeti od strane srpskih snaga, sem Vukovara, koji je imao mešano srpsko-hrvatsko stanovništvo. Nesrpsko stanovništvo tih gradova je bilo podvrgnuto jednom brutalnom režimu okupacije, koji se sastojao od progona, ubistava, mučenja i drugih akata nasilja. Skoro sve nesrpsko stanovništvo bilo je ili ubijano ili proterano sa ovih okupiranih teritorija. Tačno je da je bilo hrvatskih snaga koje su provokirale i vršile druga krivična dela, ali ne u toj srazmeri. Dela koja su počinili Hrvati sada se istražuju od strane Tužilaštva, ali naravno, ne može se reći da je odmazda bila opravdana i da opravdava one zločine koje su izvršile srpske snage. Opsada Vukovara se nastavila do 18. novembra 1991. godine, kada je grad pao u ruke srpskih snaga. Tokom te tromesečne opsade, grad je bio skoro potpuno uništen od granatiranja JNA, stotine ljudi je bilo pobijeno. Kada su

snage JNA i srpske snage okupirale grad, stotine drugih Hrvata je ubijeno od strane vojnika. Nesrpsko stanovništvo je bilo proterano u roku od nekoliko dana od preuzimanja grada od strane Srba. A sada, imamo jedan video snimak i prvi deo tog video snimka će pokazati nešto što se odnosi na pad Vukovara i na proterivanje nesrpskog stanovništva. Videćete jednog starog gospodina koji je bio ubijen nekoliko minuta pošto je snimljena ova traka. Isto tako ćemo videti snimke jednog skladišta u Vukovaru gde je bilo okupljeno civilno stanovništvo, popodne 20. novembra, a onda su bili odvedeni organizovanom vojnom akcijom. Mislim da ćemo u prvom delu ovog snimka videti da su oni ubačeni u autobus i u vojne kamione i da su Arkan i Goran Hadžić, kao i drugi zvaničnici JNA bili takođe prisutni.

Pušten je video snimak

TUŽILAC NAJS: Ovo je taj stariji gospodin koji će uskoro biti ubijen. To nije prikazano na traci. Ovaj snimak je usporen, iz očiglednih razloga, to su uradili autori ovog snimka, to nije urađeno po našoj volji, ali u svakom slučaju, ovo na dramatičan način pokazuje ove užasne događaje, a ovde se vidi Arkan, evo ga. Sada vidimo kako se odvoze monahinje. Hvala.

Kao što sam na početku svog uvodnog izlaganja objasnio, žrtve iz kasarni JNA bile su odvedene na farmu Ovčara, tu se zapravo radi o žrtvama koje su bile pokupljene iz bolnice koja se nalazi otprilike pet kilometara južno od Vukovara i tamo su bili prebijeni, mučeni, zatim su ubijeni i pokopani u masovne grobnice.

Između 18. i 20. novembra 1991. godine, po završetku vojnih operacija u Vukovaru i oko njega, Jugoslovenska narodna armija je proterala hiljade Hrvata i nesrpskih stanovnika na teritoriju Republike Srbije. Posle zahteva Gorana Hadžića da se ostave oni nesrbi za koje se sumnjalo da su učestvovali u vojnim operacijama, JNA je prebacila veliki broj stanovnika Vukovara u pritvorske jedinice u Dalju. Otprilike 20. novembra pripadnici srpske Teritorijalne odbrane odabrali su one za koje se sumnjalo da su učestvovali u odbrani Vukovara, i ti isti su bili saslušani, prebijani, a neki od njih

su bili po kratkom postupku streljani, najmanje 34 njih. Ono što je interesantno, ukoliko gledamo na kartu koja pokazuje kako su se ovi delovi u Hrvatskoj nalazili zapravo daleko jedni od drugih, čućete od svedoka koji je baš na dan pada Vukovara čuo o ovim događajima preko vojnog radija, zapravo izvinjavam se, treba da kažem da se radi o svedoku na sasvim drugom kraju Hrvatske koji živi bliže morskoj obali. On je čuo o tome šta se događa na radiju i to nije trivijalna, ali je zapravo interesantna analiza činjenice da se sve ovo odvijalo zajedno u cilju postizanja jednog zajedničkog plana. I još jedna stvar koju valja primetiti u vezi s Vukovarem. Imajući na umu ljude koji su odvedeni u bolnicu i da je jedan od civila koji su bili zatvoreni u Srbiji bio direktor te bolnice. Optuženi nikada nije dao nikakvo objašnjenje za to što se dogodilo, za te zločine. Međutim, njegov stav može se lako zaključiti na osnovu onoga što je on radio. Jedan od odgovornih za ranije pomenute događaje bio je čovek po imenu Šljivančanin. On je i dalje nastavio da služi u jugoslovenskoj vojsci i VJ i to pod vrhovnim zapovedništvom ovog optuženog. Bio je aktivan sve do kraja prošle godine. Još jedan zapovednik iz Vukovara, Mile Mrkšić, postao je vojni zapovednik u Krajini, u maju 1995. godine, tri godine nakon zločina počinjenih u Vukovaru. Treći zapovednik JNA po rangu, general Andrija Biorčević, odlikovan je dan nakon što je pao Vukovar. Lokalni srpski šef Goran Hadžić, čovek čiji su ljudi preuzeli zatvorenike na farmi Ovčara, gde je toliko mnogo ljudi pobijeno, odabran je od strane optuženog da zameni predsednika Krajine, nedugo nakon toga, 22. februara 1992. godine. Dokazi će pokazati da je optuženi, odnosno njegova vlada usko sarađivala sa tim čovekom koji je bio uključen u događaje u Vukovaru, kao i to da je optuženi naredio da se tom čoveku pomaže. Mi ćemo izvesti dokaze, a ti su dokazi u skladu sa dnevnikom koji je vodio sekretar Ministarstva obrane Srbije Simović. Pročitaću vam šta piše, što možete videti na grafoskopu. U to vreme Simović, ministar obrane Srbije i optuženi sastali su se oči u oči. Oni su bili u svakodnevnoj telefonskoj vezi preko specijalnog telefona, ali tada je trebalo da se dogovore bez ikakvih posrednika. Ulazeći u njegovu kancelariju, Simović je kratko rekao: „strpljen – spasen“, a zatim je nastavio govoriti šta sve treba hitno uraditi i rekao je: „Sve fotografije i kasete koje

imamo, a koje se odnose na genocid nad srpskim življem u Krajinama treba da se daju Ministarstvu za informisanje, radi izrade knjige i dokumenata za Hag." Tu se ne misli na ovaj sud, već na jedan od sastanaka ovde, u gradu Hagu. „Goranu Hadžiću treba dati svu moguću pomoć, vezano za uspostavljanje vlasti u srpskoj oblasti, pa smo pozvali dosta pukovnika koji su bili pred penzijom ili penzionisani i poslali ih tamo da dobro organizuju Teritorijalnu odbranu. U Ministarstvu odbrane obrazovane su radne grupe sa generalima na čelu, koje svakodnevno primaju stranke i daju im potrebna uputstva i pomoć koju traže, a koja se odnosi na srpske Krajinu. Treba naći ljude i pripremiti tekst za predsednika vlade Gorana Hadžića, kao njegov apel i poruku srpskom narodu u Srbiji, za pomoć srpskom narodu u Srpskoj Krajini." Ne možete zamisliti tesniju saradnju od toga, da se u Srbiji pišu pisma, koja nominalno dolaze od Hadžića i u kojima traži pomoć od Srbije Hadžiću. 22. januara, nakon napada hrvatske vojske na Maslenički most, Hadžić je proglasio opštu mobilizaciju u Republici Srpskoj Krajini, te objavio ratno stanje i zapretio da će granatirati Zagreb. Evo slike Hadžića, to je ovaj s leve strane, to je lice već svima dobro poznato. Da li je to bio, kratko rečeno, vojni plan krajiških Srba da se bezobzirno napadaju civilni ciljevi, jer to je pretnja koja je bila sprovedena 1995. godine u delo.

Kada je reč o finansiranju vojske u Krajini, optuženi i glavni štab JNA bili su u to i te kako umešani. Prema zapisniku razgovora predstavnika Krajine, na kojem su sudelovali Hadžić i šef policije Martić, sa optuženim i nekim drugima, od 12. novembra 1992. godine, dogovoren je način finansiranja krajinske vojske i policije. Dogovoreno je da vojsku i policiju treba finansirati, kao i ranije, kroz srpsko Ministarstvo odbrane. Dogovoreno je da se osoblje i tehnika održavaju putem vojske Jugoslavije, da ministar odbrane Krajine traži od Ministarstva odbrane Srbije 200 milijardi dinara do kraja novembra 1992. godine i 150 milijardi dinara do 5. decembra 1992. godine, a takav način finansiranja trebalo je da se nastavi i u 1993. godini. Vojska Krajine u potpunosti je zavisila od finansijske pomoći Republike Srbije. Optuženi je bio odgovoran za usmeravanje, upravljanje i pružanje te pomoći. Hadžić je sam, u jednom intervjuu u julu 1993. godine, za optuženog rekao

da se sa njim savetovao u vezi sa svim stvarima koje se odnose na Republiku Srpsku Krajinu. On je govorio o svom dobrom odnosu sa optuženim i hvalio ga kao najvećeg srpskog političara. Sada ću preći na novu temu.

SUDIJA MEJ: Sada je pogodno vreme za pauzu. Rasprava se prekida i nastavlja u 14.30 minuta.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Da, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, samo bih želeo proveriti da li Sud, optuženi i prijatelji Suda zaista imaju dokumente koji su bili prikazivani na grafoskopu?

SUDIJA MEJ: U redu, hvala.

TUŽILAC NAJS: Oprostite. Dakle, još jednom, želeo bih samo proveriti da li Sud, optuženi i moje uvažene kolege prijatelji Suda, imaju dokumente koje smo stavili na grafoskop. Većina njih je već poznata javnosti. Čini mi se da je ponekad teško pročitati dokumente koji su na grafoskopu i zato je bolje ukoliko vi imate kopije.

SUDIJA MEJ: Da, u redu, imamo ih.

TUŽILAC NAJS: U redu, hvala. Vratću se sada na tri ili četiri detalja iz dokaznog materijala koji se odnose na čoveka po imenu Arkan. On je naravno bio, sasvim jasno, povezan sa Srbijom. Prvo, 2. jula 1997. godine, nakon hapšenja čoveka po imenu Slavko Dokmanović, koji je bio optužen za masakr u Ovčari od strane ovoga suda, čovek po imenu Hadžić pobegao je u Saveznu Republiku Jugoslaviju. Da li je optuženi preduzeo bilo kakav napor da se taj čovek privede pravdi? Ne, nije. Okrenimo se sada Arkanu. On nam daje dobar primer za to na koji način je ta jedinstvena operacija funkcionisala. U optužnicama se kaže da je on bio član zajedničkog

zločinačkog poduhvata, a i sam kriminalac od karijere. Njegova je biografija dobro poznata. U Beogradu se bavio pljačkom i drugim zlodelima, kao i na crnogorskoj obali. U više evropskih zemalja bio je na poternici u vezi s teškim optužbama, uključujući ubistvo. I to je ono što je njegovoj vlastitoj državi omogućilo da nad njim vrši uticaj, budući da su ga oni u bilo kom trenutku mogli izručiti, s obzirom na to da su postojale optužbe protiv njega u drugim zemljama. Jesu li to oni učinili? Ne. On je umesto toga bio iskorišćen. Godine 1991. osnovao je Srpsku dobrovoljačku gardu, poznatu pod imenom „Tigrovi“ i to iz jezgra ljudi koji su u najvećoj meri imali sumnjivu prošlost. U Tenji i Erdutu, u Hrvatskoj, postojali su centri za obuku, a taj Erdut je jedan od najvažnijih lokaliteta zločina u optužnici za Hrvatsku. Imenovan je za komandanta Centra za specijalnu obuku u Erdutu, od strane vlade Krajine kojom je predsedavao Hadžić. On je sa njim bio u stalnom kontaktu i to na scenama zločina poput Vukovara i drugih mesta. Usput rečeno, ovo je sada slika Arkana, i naravno još nekog drugog. Arkan je javno tvrdio da je imenovan za specijalnog savetnika Hadžića i tokom celog predmetnog perioda oni su imali tesne političke i poslovne veze. Njegovi „Tigrovi“ bili su bolje opremljeni od drugih jedinica. Oni su, naime, imali istu kategoriju oružja kao i specijalne snage MUP-a. Za razliku od drugih paravojnih grupa oni su imali strogu komandnu strukturu i disciplinu. Svedoci će pokazati na koji su način Arkan i njegovi „Tigrovi“ bili povezani sa Službom državne bezbednosti Srbije u Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i to da su se snabdevali iz depoa naoružanja istog Ministarstva. Sam Arkan često je posećivao komandno mesto Teritorijalne obrane u Erdutu. Fotografiju vidite na grafoskopu.

Komandant Teritorijalne odbrane, načelnik na tom položaju, bio je čovek po imenu Radovan Stojičić Badža. On je takođe bio visoki zvaničnik u srpskom Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i lični saradnik optuženog. Svedoci će vam kazati na koji način su Arkan i drugi paravojni lideri i krajiške vođe u komandi u Erdutu odgovarali direktno Badži. Nedugo nakon pada Vukovara, taj čovek, Badža, unapređen je, nije mu se dogodilo nešto drugo, nego ga je optuženi unapredio na mesto pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, zaduženog za javnu bezbednost. Veće će se

prisetiti da sam ja na početku spomenuo moći zaštite i kada za to dođe vreme, ono će utvrditi da li se ovde radilo o zaštiti putem nagrađivanja. Da se vratimo na Arkana. On je za sebe i svoje jedinice rekao da se nalaze pod direktnom komandom jugoslovenskih oružanih snaga. On je to rekao na konferenciji za štampu u Erdutu, 27. novembra 1991. godine. Jedan od generala koji su tamo komandovali, Andrija Biorčević, izvinjavam se, pogrešno sam pročitao, prvo vam moram pokazati jednu traku. Ta traka je otkrila šta se podrazumevalo pod rečju „predaja“. Mislim da to Arkan malo jezgrovitije objašnjava.

Arkan: „Više ne uzimamo zarobljenike. Pobićemo svakog fašističkog vojnika kojeg uhvatimo.“

Novinar: „Nema zatvorenika?“

Arkan: „Ne, nema.“

TUŽILAC NAJS: Sada se traka zaustavila. Mislim da smo jedan segment ispustili, međutim, to sad nije važno. Dakle, videli smo da Arkan vrlo jasno iznosi svoj stav. Jedan od generala je to na sličan način tada ispričao, general Biorčević. Govorio je o navodima da on koristi paravojne formacije i rekao je sledeće: „Neki kažu da sam u dosluhu sa paravojnim formacijama. To nisu paravojne formacije, to su ljudi koji su dobrovoljno došli da se bore za srpski narod. Mi opkolimo selo, oni uđu u selo, ubiju one koji se odbiju predati i zatim idemo dalje.“ To je rekao Biorčević, koji je dobio medalju za svoja dela u Vukovaru i on pokazuje na koji način su se vršili zločini u ratu i u miru, što znači da su i jedna i druga strana sudelovale u zajedničkom poduhvatu.

Jednom prilikom tokom bitke za Vukovar, Arkan se našao u klopki iza hrvatskih linija. U citatu koji smo dobili putem sekretara Simovića, jasno se vidi o čemu se radi. To se nalazi na grafoskopu za one koji to mogu pratiti: „Jedne noći, uspjeli su proći kroz obruč odbrane, ali im je tada naređeno da se povuku, a Arkan je sa svojim hrabrim momcima ostao u obruču, imamo na liniji...“ to se odnosi na nekoga ko nije važan za ovaj slučaj, on je javio novosti i tražio da Simović naredi da dejstvuje avijacija, ali se nije znalo

gde se Arkan tačno nalazi. „Onda samo neka avijacija leti iznad Vukovara, da ih plaši i da im odvlači pažnju da bi se dobrovoljci izvukli.“ To je tražio čovek po imenu Kum, a Simović, vidno uzrujan, molio je da avijacija nadleće, ali da ne dejstvuje, da ne gađa sopstvene redove. Čitavu noć smo na vezi proveli sa Kumom i sa komandom jedinica JNA. Pred zoru smo dobili informaciju da su se dobrovoljci iz obruča izvukli, ali da Arkana nigde nema. Ostao je u obruču, ponovo zarobljen. Već su sve nade bile pokopane, kada nam je javljeno da se Arkan pojavio i da dolazi. Nimalo umoran, kao da mu se ništa nije događalo, pod punom ratnom spremom, noseći snajper na ramenu, a na njemu krvavu ustašku kapu. Ušao je u kabinet sa Kumom i još nekoliko svojih drugara, da ispriča kako je sam ubio 24 ustaše za noć, te kako je zarobio snajper kao poklon za Simovića.“ Drugim rečima, Arkan se nalazio pod kontrolom neprijatelja u Hrvatskoj i onda se obraća ministru odbrane Srbije, da mu dođe u pomoć. Simović je, naravno, bio podređeni optuženog i delovao je po njegovim naređenjima. Da li Srbija sa time nije imala nikakve veze? To je nemoguće. A ako je Srbija bila u to umešana na ovom nivou, onda je to naravno znao i optuženi. Prema tome, iz ovog incidenta vidljivo je da su sve snage delovale zajednički. Časni Sude, dokumenti koje nazivamo neprivačnim imenom „organogrami“, a ponekad se nazivaju dijagrami toka, mogu biti od pomoći, naravno, ukoliko ne smatramo da su previše precizni u pogledu onoga što treba da predstave. Šta imamo ovde? Ovde imamo jedan takav dijagram i na njemu treba primetiti neke važne stvari. Ovaj dijagram ukratko sažima stav Tužilaštva, naravno uz nekoliko rezervi. Pri vrhu se naslov teško može pročitati, to je, dakle, jedna pojednostavljena ilustracija učesća optuženog u zajedničkom zločinačkom poduhvatu za krivična dela za koja se tereti u vezi sa Hrvatskom. Kao što vidimo u kutijici levo, vidimo da se ovde ne tvrdi da se radi o sistemu rukovođenja i zapovedanja, niti je tako nešto potrebno za zajednički zločinački poduhvat. Vidimo optuženog u sredini pri vrhu. S leve strane nalazi se krnje Predsedništvo, koje sam ranije spomenuo i tu se nalaze i njegova glavna dva čoveka, Jović i Kostić. Oni imaju komandu nad JNA i raznim ljudima koji se tu spominju. Direktna linija takođe ide od optuženog prema JNA. Tu se ne radi o direktnom rukovođe-

nju i zapovedanju nego o uticaju i učešću. Pogledajte sada desnu stranu dijagrama. Ovde s desne strane, vidite vođstvo hrvatskih Srba, Babić, Martić, Hadžić. Oni, naravno, putem vlade Krajine, imaju kontrolu nad Martićevom policijom, s desne strane i lokalnom srpskom Teritorijalnom obranom, s leve strane. Optuženi ima uticaj na vođstvo hrvatskih Srba, a putem njih on kontroliše Martićevu policiju i lokalnu Teritorijalnu odbranu. Pogledajmo sada sredinu dijagrama. Od optuženog dolazi linija do srpskog Ministarstva odbrane i Tomislava Simovića. Mi ovde usput spominjemo i Šešeljeve ljude, o njima ćemo čuti više tokom suđenja, to spada pod Ministarstvo odbrane. Nakon toga imamo srpski MUP, Ministarstvo unutrašnjih poslova. Tu su i razna imena raznih ljudi koji su povezani sa tim. To se nalazi, dakle, pod optuženim. Ne radi se o tome da su oni bili pod njegovom komandom striktno gledano, *de iure*, oni su bili pod njegovim uticajem. Imena koja ovde imamo, dakle onaj deo koji se odnosi na SDB ili SJB, deo MUP-a, pod sobom ima Crvene beretke i arkanovce. Sve te grupe od Šešeljevih ljudi, Crvenih beretki, arkanovaca, lokalne srpske Teritorijalne odbrane i Martićeve policije, svi oni pojavljuju se i prilikom počinjanja zločina. Naravno, ako uzmemo u obzir ono što će otkriti naši dokazi, ovaj dijagram pokazuje stav Tužilaštva u vezi sa odgovornošću optuženog. Naravno, ovo u sredini je nešto što bi on trebao dobro sakriti. Jer, možda će ovaj dijagram postati i mnogo komplikovaniji, ukoliko na to dokazi ukažu tokom suđenja. Složenost ovog dijagrama zaista otkriva i potvrđuje potrebu optuženog da sakrije ono što je radio. Jer možda mu je bilo teško ili nemoguće prihvatiti da se smatra da je Srbija percipirana kao strana u ratu, pa su se zato neke stvari obavljale na drugi način, preko republičke vojske i drugih službi.

Da se vratimo za trenutak na Arkana, pre nego što pređemo na drugu temu. Arkan je prikupio ogromno bogatstvo u Srbiji. Jedan ga svedok smešta zajedno sa Šešeljem u Vukovar, isto tako potvrđuje da su njegovi „Tigrovi“, odnosno Srpska dobrovoljačka garda, osnovana, kao što se vidi na dijagramu, od strane srpske Državne bezbednosti, koja je bila deo MUP-a. 1991. godine, Arkan sa svojim trupama dolazi iz Srbije u istočnu Slavoniju, gde uspostavlja svoje zapovedništvo i kontroliše šire područje, pri

čemu saraduje sa JNA, odnosno sa generalom Biorčevićem, čovekom koji je odlikovan 19. novembra 1991. godine.

Sada bih ukratko prešao na jednu potpuno drugu temu, na Dubrovnik. Taj predmet je takođe pokriven optužnicom. Ja bih vas molio samo da ponovo na grafoskop vratimo kartu. Ovaj plan je mogao izgledati dosta ambiciozno, s obzirom na geografiju. Početkom 1991. godine JNA, jedinice iz Srbije i Crne Gore, zauzela je područje oko Dubrovnika, opštine Dubrovnik i započele opsadu grada. Područje oko Dubrovnika je očišćeno, opljačkano i uveliko uništeno, pri čemu je JNA granatirala sam grad bez ikakvog opravdanog vojnog razloga, pri čemu su poginula 43 hrvatska civila. Stari grad Dubrovnika, koji je inače zaštićen od strane UNESCO-a kao svetska kulturna baština, pretrpeo je teško granatiranje i mnoge stare zgrade su uništene, odnosno teško oštećene, da pri tom nisu bile označene znakovima Haške konvencije od strane međunarodnih posmatrača. Oprostite, da su pri tom bile označene na taj način. Dakle, JNA je granatirala grad, što ćemo videti na video snimcima, i to sa uzvišenja koja su bila oko grada i sa kojih se pružao nesmetani pogled.

Pušten je video snimak

Video snimak počinje sa pogledom na Dubrovnik sa Žarkovice, brda u blizini Dubrovnika. Vidimo vojnike JNA koji se koriste dvogledima kako bi bolje videli sam grad. Sad ćete uskoro videti pogled koji im se pružao sa Žarkovice. Dakle, vidi se sam grad Dubrovnik, što vam govori o tome koliko je grad izložen i ranjiv. Da se ponovo vratimo na Žarkovicu. Ovde možete videti tip projektila koji se koristio, koji ovde upravo čeka na ispaljivanje. Zatim, vidimo i posledice napada na ovaj drevni grad, oštećenja koje su pretrpele zgrade. Mislim da ćete uskoro videti i neke bojne brodove koje je koristila mornarica JNA. Sada vidite projektele koji se ispaljuju na gradske zidine i nanose velika oštećenja. Evo, vidite jedan bojni brod. Sada ćemo videti i brodove u gradskoj luci koji su pogodoeni; nisu svi projektili pogodili metu, ali je u svakom slučaju bilo blizu. Evo još oštećenja koja možete videti, a nanosena su zgradama grada. Mislim da će na kraju ovog video snimka

Dubrovnik biti u plamenu, i da ćete moći videti pramenove dima koji se diže iznad grada.

Vođstvo Crne Gore se prema vlastitom opisu opredelilo za, kako su to oni zvali, oslobođenje Dubrovnika i drugih delova Hrvatske. Jedna od njihovih ambicija je bilo stvaranje Dubrovačke republike, koja se trebala odvojiti i pripojiti Srbiji. Naravno, nije bilo nikakve potrebe da se oslobađa grad, čije je stanovništvo bilo u velikoj većini hrvatsko, a čiji srpski stanovnici nisu trpeli nikakvu diskriminaciju niti su tražili bilo kakvo oslobođenje. Kada vidite ovu ambiciju, važno je znati da je svedok koji će se pojaviti pred vama bio jedan od ključnih ljudi u vrhovima vlasti Crne Gore; navodno je rečeno Hrvatima da „nikada više nećemo moći živeti zajedno“. Isti svedok će svedočiti da su svi u Podgorici, u glavnom gradu Crne Gore i u Beogradu bili sigurni da će Srbija vrlo brzo izvojevati pobedu, bez obzira šta oni učinili. Oni su bili vrlo brzo uhvaćeni u vrtlog tih zbivanja i on će opisati Karlobag–Karlovac–Viroviticu, osu odnosno liniju koju valja postići i pobedu, za koju su bili sigurni da će je izvojevati. Oni u to vreme nisu brinuli o tome ko šta zna i ko šta misli i jednostavno im nije bilo stalo, niti su se brinuli u vezi s tim što su njihove laži bile tako očite i apsurdne. Vojska nije bila ništa bolja, priklonila se programu optuženog. Vojska je ranije bila zadojena ideologijom bratstva i jedinstva. Međutim, ona je sada tu ideologiju potpuno napustila i prigrlila ideologiju „Velike Srbije“. Oni su delili istu arogantnost kao civilne vođe i nisu videli nikakvog razloga da se i sami ne priklone tome i da to ne prigrlje kao svoj cilj. Jedan od svedoka će svedočiti da mu je 6. decembra 1991. godine general Pavle Strugar iz JNA rekao da se odlučio za otvaranje vatre na grad Dubrovnik kao odgovor na napade na njegove trupe. Slično su radili i krajiški Srbi kada su otvarali vatru na Zagreb, dakle kao odmazdu za ono što su oni pretrpeli. Kampanja na Dubrovnik se proširila i na Bosnu. Naime, u oktobru 1991. godine, srpske i crnogorske snage su, između ostalog, napale i selo Ravno u opštini Trebinje i pri tom ubile određeni broj stanovnika, a ostale proterale. Obrazac je bio uvek isti, ambicije su u tom trenutku bile vrlo velike. Međutim, međunarodna zajednica nije puštala da stvari prođu neprimećeno. U oktobru 1991. godine, lord Karington (Carington) je imao plan za miran raspad

Jugoslavije i rešenje za nastale probleme. Tadašnji predsednik Crne Gore Bulatović, o kojem smo već čuli, odlučio je da prihvati plan i u svojstvu predsednika države, on je mogao to učiniti. On je imao na umu stepen autonomije, odnosno samostalnosti koje republike mogu imati i na taj način on se suprotstavio optuženom i ostavio Srbiju kao jedinu republiku koja se suprotstavila planu lorda Karingtona. Međutim, njegova, Bulatovićeva nezavisnost nije dugo potrajala, s obzirom na to da ga je optuženi primorao na izmenu plana, u suprotnom bi ga uhapsio. Bulatović je pristao na taj zahtev. Otprilike 7. oktobra 1991. godine, srpske snage, kako vojske tako i Teritorijalne odbrane, zajedno sa paravojnim snagama i krajiškom vojskom, odnosno policijom, Martićevom policijom, postale su, odnosno već su uspostavile kontrolu nad područjem hrvatske Kostajnice. Većina hrvatskih civila je pobjegla za vreme napada u septembru 1991. godine, negde oko 120 hrvatskih civila, uglavnom žena, starih i nemoćnih lica, ostali su u selima Dubica, Cerovljani i Baćin. Zašto bi, možemo se zapitati, ti ljudi brinuli JNA, odnosno Krajinu? Krajem oktobra 1991. godine srpske snage su okupile tih 120 civila, od kojih su 10 pustili, a ostalih 110 poubijali. Optuženi kaže da su on i njegova vojska samo nastojali sačuvati Jugoslaviju. Ako je to tako, zašto su ti zločini bili potrebni, zašto su bili namerni, jer nije se radilo o slučajnim zločinima. Zašto su morali umreti starci i nemoćni na način na koji im se to dogodilo? Dalji dokazi pred Većem, oni koji spadaju u kategoriju unutrašnjih dokaza, pokazaće da su u leto 1991. godine, srpske dobrovoljačke snage i policija primale pomoć, odnosno instrukcije službenika Republike Srbije, Ministarstva unutrašnjih poslova i njihovih agenata. Jedan od tih agenata bio je i Kapetan Dragan, koji je usko saradivao sa Milanom Martićem, ministrom odbrane, a srpski MUP je u Krajini aktivno zastupao Frenki Simatović. Nekoliko reči o Martiću. Čak i nakon sprovođenja Vensovog mirovnog plana, Martić, kojeg ovde vidite na ekranu, i dalje se zalagao za plan etničke podele. Prvog oktobra 1992. godine, on je javno za list „Borba“ izjavio da povratak hrvatskih izbeglica u Krajinu i Baranju ne dolazi u obzir. Uprkos Vensovom planu, on se i dalje zalagao za sjedinjenje Krajine sa Republikom Srpskom, o čemu ćemo čuti kasnije, koji plan je već sprovodio Babić 1991.

godine. Krajem 1993. godine i početkom 1994. godine, Martić se kandidovao za predsednika RSK, a Babić je bio njegov jedini ozbiljni konkurent. Martićev cilj je bio ujedinjenje svih srpskih zemalja. Ovaj čovek je tokom predizborne kampanje rekao: „Ja sprovodim plan koji je izradio naš svesrpski predsednik Slobodan Milošević.“ Mediji pod kontrolom države u Srbiji davali su snažnu podršku Martiću, pogotovo nakon što je u prvom krugu dobio više glasova od Babića, te 24. januara 1994. godine on postaje prvi izabrani predsednik Republike Srpske Krajine. 18. februara 1994. godine javno je izjavio da ga je optuženi podržavao za vreme njegove kampanje i potvrdio da je njegov cilj ujedinjenje svih Srba i kada jednog dana budu svi Srbi u jednoj zemlji, njemu će biti drago da vlast koju ima preda Miloševiću. Za vreme hrvatske ofanzive, takozvane operacije Bljesak, koja je počela maja 1995. godine, Martić je naredio granatiranje nekoliko gradova uključujući i Zagreb. Za ove događaje optužen je na Međunarodnom sudu. Međutim, on je u septembru uhapšen, u selu Otoka koje se nalazi u blizini Bosanske Krupe, na teritoriji Bosne i Hercegovine i postojala je bojazan da će on biti predat hrvatskoj vladi, koja je i dalje na snazi imala nalog za hapšenje Martića. Radilo se o jednoj zajedničkoj intervenciji bosanskih Srba i Vlade Srbije, čiji je rezultat oslobađanje Martića. Njega je optuženi vrlo često primao. On je optuženog pratio na niz razgovora, na primer sa predstavnicima Rusije, a avgusta 1995. godine, kada su hrvatske snage ponovo povratile teritoriju Krajine, Martić je pobeo za Banja Luku, a zatim u Srbiju.

Privodim kraju svoje izlaganje o hrvatskoj optužnici, još samo nekoliko reči. U Ženevi, 23. novembra 1991. godine, Milošević, Kadijević i Tuđman sklopili su sporazum pod pokroviteljstvom posebnog izaslanika Ujedinjenih nacija Sajrusa Vensa (Cyrus Vance). Sporazumom se predviđalo ukidanje blokade kasarnama od strane hrvatskih snaga i povlačenje JNA iz Hrvatske. Obe strane su se opredelile za prekid vatre u celoj Hrvatskoj, od strane jedinica koje su pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim uticajem i dalje su se obavezale da će se pobrinuti da jedinice bilo paravojne ili neregularne, takođe, ako su povezane sa njihovim snagama, poštuju prekid vatre. Koje su to bile jedinice u vezi kojih su optuženi i Kadijević preuzeli neke obaveze, ako se nije radilo o

jedinicama JNA, odnosno onima srpskog MUP-a i isto tako srpskim snagama u Hrvatskoj, u Krajini, Slavoniji, Baranji ili zapadnom Sreću. Kratko nakon toga, optuženi je smenio krajiškog vođu Babića, jer mu se on suprotstavio vezano za Vensov plan. Ono što je možda zanimljivije i kada je reč o greškama koje ljudi prave kada ne gledaju dovoljno unapred u budućnost, možemo reći da nisu lokalne srpske vođe bile te koje su potpisale ovaj sporazum, mada je to trebao biti slučaj, međutim, oni se uopšte nisu ni pitali, to je za njih učinio optuženi, što je bila jasna demonstracija moći, odnosno vlasti i teško se moglo odoleti iskušenju da se ta vlast da bilo kome. Radilo se, dakle, o demonstraciji moći i autoriteta pred međunarodnom zajednicom. Ta demonstracija je zapravo odražavala stvarnost, njegovu umešanost u sve što se desilo. Njegova sposobnost, mogućnost da sve ovo zaustavi i sve ono što je on mogao, a nije učinio, doveli su do navoda koji su sadržani u ovoj optužnici. Jer on je, kao što smo naveli, kao što tvrdimo, kriv.

27. februara 1992. godine, optuženi je održao govor pred srpskom Skupštinom, ovo se sada nalazi na ekranu. U tom govoru, on je govorio o pomoći srpskom narodu u Hrvatskoj u novcu, hrani, odeći, lekovima i isto tako velikim brojem dobrovoljaca na frontu. Ništa ne može biti jasnije od te izjave. Do određenog mira je došlo sa Vensovim planom, u januaru 1992. godine. Međutim, on je omogućio krajiškim Srbima kontrolu nad teritorijom koju su osvojili, iako se Babić nije s tim složio, i nije se toga pridržavao, izlažući se riziku osude optuženog. On je smenjen poslušnijim vođom, Goranom Hadžićem, nedugo posle, februara 1992. godine. Došlo je do još jednog sporazuma o prekidu vatre, koji su potpisali Tuđman i Milošević, 3. januara 1992. godine i tim planom su uspostavljene četiri zaštićene zone Ujedinjenih nacija. Prema tom planu, trupe su se trebale povući, ali JNA, iako se službeno možda i povukla iz Hrvatske konačno u maju 1992. godine, ostavila je veliku količinu oružja i kadra u područjima pod srpskom kontrolom, koju je predala policiji Republike Srbije i Krajine. Bez obzira na plan, izbeglicama nije dopušten povratak njihovim kućama i onih nekoliko Hrvata i drugih nesrba, koji su tamo ostali, bili su proterani u mesecima koji su sledili. Ova teritorija je ostala pod srpskom okupacijom, sve dok se nisu sprovele dve operacije od strane

hrvatskih snaga 1995. godine, kada su ove teritorije povraćene. Kakav je, dakle, bio plan? Dokazi će pokazati, da je plan zapravo bio etničko čišćenje. Simović, ministar odbrane, uputio je jedno pismo Vuku Draškoviću, srpskom nacionalističkom vođi, koji je bio na čelu jedne manje stranke i rekao je sledeće: „Sada se vrše pregovori u srcu Srbije, jer Srbija se sada brani van svojih administrativnih granica sa Hrvatskom, a već sutra možda na nekim budućim naplatnim rampama, na beogradskom pragu, ako ne pođemo u susret našim ciljevima koji su skoro dostignuti.“ Ko je bio zadužen? Vratimo se ponovo na Simovića. On kaže: „U našem mentalitetu je da mislimo ono što šef kaže. Čovek koji je na vrhu, on misli u ime svih ostalih, tako je bilo u našoj istoriji. Svaki put kada idem u Skupštinu da se obratim poslanicima, ja se sastajem sa civilnim šefom, koji će mi reći kakvo će biti moje mišljenje. Obično bi se takvi sastanci organizovali istog dana kad i moje obraćanje Skupštini. Onda bi se to odložilo, kako bih ja mogao otići i videti gospodina Miloševića i onda bi ja morao reći što god mi je rečeno da kažem, bez obzira na beleške koje sam ranije spremio. Jedne prilike, on mi je rekao da govorim o heroizmu dobrovoljaca gospodina Šešelja. Ja sam hteo da o tome govorim, ali gospodin Milošević mi je rekao da to ne mogu reći, jer kao što je on to rekao, zašto bi njega glorifikovali.“ Sada zadnja fotografija, nekoliko poslednjih tačaka i onda ću preći na Bosnu.

Ova prva karta pokazuje kakve su bile ambicije hrvatskih Srba u Hrvatskoj. Postoje još brojne karte. Međutim, retko se u potpunosti slažu jedna s drugom. Ova je nešto drugačije konfiguracije i pokazuje da su, odnosno vidimo na njoj, koja su područja bila pod kontrolom i područja koja će uskoro potpasti, odnosno ona područja o kojima sam govorio. Takođe na istoku pokazuje oblasti koje su držane i koje su kasnije povraćene. Pogledajmo sada poslednju fotografiju. To je fotografija koja pokazuje tri osobe. Snimljena je prilikom vojne parade u Krajini, 28. juna 1995. godine, pre pada Krajine. Ovde vidimo Martića na desnoj strani o kojem smo govorili, dakle, veze su s optuženim vrlo jasne. To je bilo manje od dva meseca pre njegove naredbe da se izvrši raketni napad na Zagreb. On je kasnije optužen od strane Tribunala. Optuženi je verbalno osudio ovog čoveka, ali nije preduzeo

nikakve korake da ga izvede pred lice pravde. Čovek koji se nalazi u sredini, Mile Mrkšić, odgovoran je za masakr u Vukovaru i on je takođe optužen od strane ovog suda. Proveo je godine na funkciji visokog oficira Jugoslovenske narodne armije, pred očima optuženog koji nije uopšte pokušao da ga kazni. Treći čovek s leve strane je Milorad Ulemek, takođe poznat i kao Milorad Luković. On je bio komandant specijalnih snaga srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova godinama, i takođe zamenik Arkana. Ova jedinica je u raznim oblicima bila umešana u ratne zločine u Hrvatskoj i u Bosni, kao i na Kosovu tokom rata. Kada budemo izvodili naše dokaze, činiće se možda da postoji puno događaja koji naizgled nisu međusobno povezani, ali realnost je naravno drugačija i Veće mora da dođe do ove realnosti, na svom putu traženja istine, jer istina je to da su sva ova dela bila koordinisana i da su činila deo zajedničkog kriminalnog poduhvata koji se odnosi na ova tri čoveka, koji su naravno vezani za optuženog.

Časni Sude, mislim da nema potrebe, ja se nadam da ne moramo sada da se pozivamo na svaku pojedinu tačku optužnice, one se sve nalaze pred optuženim i jasno stavljaju do znanja zašto je on optužen. U svakom slučaju, kako mi predviđamo, mi ćemo izvođeci dokaze koji se odnose na Hrvatsku i na Bosnu, izvođeci sve one pismene dokaze koji su vezani za optuženog, imati mogućnost da dalje detaljnije objasnimo naše tvrdnje. Ono što sam do sada izneo, samo je rezime svega što bi trebalo da upozori optuženog. Naravno, mi ćemo izvoditi mnogo više dokaza, ali pre nego što nastavimo ukoliko biste mi dozvolili, ja bih sada hteo da iznesem opšti pogled na ono što se desilo.

Ukoliko bi Veće htelo da postupi zdravorazumski u odnosu na ovaj predmet, mi ćemo sada pogledati tri različita područja koja su tražila nezavisnost, koja nisu povezana. Kada pogledamo Dubrovnik, on je još manje povezan. Kada govorimo o područjima koja su bila u stanju da postanu nezavisna, da sama sebe izdržavaju, možemo se zapitati da li je zaista bilo neophodno da se oni nečemu pridruže, da li su oni želeli da budu deo nečega, deo Srbije? Da li su oni hteli, možda, da se pridruže nečemu, bez odobrenja tog tela, bez odobrenja Srbije i njenog vođe? Ne, nisu. Da li su oni hteli da ovo urade bez njegovog učešća? Ne. Nisu.

Naravno, mi ćemo u dogledno vreme izvesti dokaze koji će ovo potvrditi.

A sada bih se osvrnuo na optužnicu za Bosnu. Po ovoj optužnici, zločini koji su pokriveni Statutom Međunarodnog suda u istoj su kategoriji kao i oni po optužnici za Hrvatsku, ali takođe uključuju genocid, koji je u suprotnosti sa članom 4. Statuta. Tužilaštvo tvrdi da će na kraju izvođenja dokaza, tokom ovog suđenja, dokazati da je gospodin Milošević nameravao da uništi zajednicu bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata delimično, što odgovara definiciji genocida, da bi ispunio svoje ciljeve u onim slučajevima kada progoni nisu bili dovoljni. Genocid je bio prirodna i predviđiva posledica zajedničkog kriminalnog poduhvata kojim se prisilno i permanentno uklanja nesrpski živalj sa teritorija pod njegovom kontrolom. Optuženi je bio saučesnik imajući saznanje da neki od glavnih izvršilaca vrše zločin genocida, te je preduzimao radnje koje su njima pomagale u vršenju genocida. Optuženi je bio nadređeni u smislu značenja člana 7(3) Statuta, znao je ili je trebao da ima razloga da zna da se sprema počinjenje genocida ili da je on već počinjen i da nije uradio ništa da spreči ili kazni počinioc tog zločina.

Još jedna reč o genocidu pre nego što se dalje pozabavimo ovom optužnicom. Genocid kao reč je nešto, kao termin je nešto što koriste oni koji su patili. Ova reč se koristi i van pravnog konteksta. Ponekad se koristi i zato da bi se opisala veličina patnje. Postoji jedno drugo značenje, kada ovu reč koriste laici van sudskog konteksta. Iako se genocid smatra zločinom nad svim zločinima, ne mora da znači da kršenja prava moraju da budu samo najteže vrste da bi se kaznila. Jer ovoj reči moramo da damo jedno striktno pravno tumačenje. Mi moramo da znamo šta će se desiti u ovom sudu i mi smo svesni toga da su zadovoljeni svi pravni elementi ovog zločina.

Bosna je bila jedna od šest konstitutivnih republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ona je nekad bila srednjovekovna država koju je okupiralo Austrougarsko carstvo i onda je jedno vrlo kratko vreme imala svoju sopstvenu vladu, pre nego što je uključena u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je kasnije postala Jugoslavija. Tokom Drugog svetskog rata, Bosna i Hercego-

vina je bila uključena u Nezavisnu Državu Hrvatsku, čiji su sponzori bili Nemačka i Italija i snage vladajućeg ustaškog režima koje su vršile široko i sistematsko nasilje koje je imalo za cilj eliminisanje Jevreja, Srba i svih ostalih za koje se smatralo da nisu bili poželjni. Slično nasilje, iako u manjim razmerama, počinili su i srpski četnici protiv nesrba. Muslimani su proporcionalno imali najveće gubitke u Jugoslaviji posle jevrejske zajednice. Bosna i Hercegovina je postala posebna administrativna jedinica posle Drugog svetskog rata sa uspostavljanjem Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. U Bosni su postojale tri religije koje su egzistirale. To su bile pravoslavna vera Srba, katolička, uglavnom vera Hrvata, i islam bosanskih Muslimana. Muslimani su postepeno počeli sebe da vide kao odvojenu naciju, drugačiju od Hrvata i Srba i konačno je jugoslovenska vlada to priznala 1970. godine. Odnosi između konstitutivnih naroda su se popravili posle Drugog svetskog rata, u Titovom režimu iako, naravno, percepcije su bile različite. Do osamdesetih godina, pripadnici ove tri grupe su dobro živeli i radili zajedno, pre svega u gradovima. Mislim da sam već spomenuo slobodne izbore iz novembra 1990. godine i govorio sam o tome kako je podeljena vlast. Srpska politička stranka SDS koja je bila ogranak SDS-a iz Hrvatske, a videli smo koliko je blisko bio uključen u rad te stranke optuženi, i kako se rat nastavljao u Hrvatskoj, postalo je sve više verovatno da će Bosna i Hercegovina takođe da proglasi svoju nezavisnost od SFRJ. SDS, shvatajući možda da ne može da spreči secesiju Bosne i Hercegovine od SFRJ, počela je stvaranje posebnog srpskog entiteta u okviru Bosne i Hercegovine i nekoliko srpskih autonomnih oblasti koje su isto tako stvorene i u Hrvatskoj. Evo, sada možemo da vidimo na karti, ovde pri dnu piše „Srpske autonomne oblasti definisane Proglasom od 21. novembra 1991. godine, objavljen u Službenom listu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“.

U svakom slučaju ovom sudu su ove pokrajine poznate kao Krajina, Severna Bosna, Semberija, Romanija, Hercegovina. Zajedno sa Karadžićem i drugima, Milošević je sačinio plan da permanentno ukloni bosanske Muslimane i bosanske Hrvate sa teritorija koje su oni želeli putem kampanje progona. U proleće 1992. godine, ovaj plan je bio sproveden i u onim mestima gde

sam po sebi progon nije bio dovoljan, sprovođenje ovog plana je eskaliralo u genocid. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi preduzeo sve da sakrije svoje učešće u ovom kriminalnom poduhvatu. Pa ipak, rukovodstvo bosanskih Srba i njihova vojska nisu mogli da učine ono što su uradili bez ogromne konstantne pomoći koju im je pružao Milošević. Postoji puno načina na koji se mogu sagledati veze među njima. Tokom 1991. godine, vođstvo hrvatskih Srba, bosanskih Srba, delovi Jugoslovenske narodne armije i jugoslovenskog vođstva funkcionisali su po jednom jedinstvenom planu. To tvrdi Tužilaštvo. Oni su hteli da izbrišu granice Hrvatske i Bosne, kao što je optuženi tvrdio tokom svojih mnogobrojnih javnih obraćanja. Još jedan citat koji datira od 15. januara 1991. godine, a glasi: „Što se tiče srpskog naroda, oni žele da žive u jednoj državi. Stoga je podela na nekoliko država koje bi podelile srpski narod i prisilile ih da žive u različitim suverenim državama s naše tačke gledišta neprihvatljiva.“ Značenje ove izjave je očigledno primenjivano tokom rata u Hrvatskoj, gde se uklanjalo nesrpsko stanovništvo. Ono što je takođe bilo bitno, u to vreme je usvojen srpski zakon o odbrani, koji je stavio policiju i Teritorijalnu odbranu pod kontrolu predsednika Srbije, a to je bio optuženi. Član 39. ovog zakona uspostavio je legitimnu osnovu za srpsko Ministarstvo odbrane da počne da regrutuje i oprema srpske pripadnike paravojnih jedinica koje su odlazile u Bosnu i tamo vršile etničko čišćenje u ciljanim opštinama. Prema tome, to je bila, oni su zapravo radili na pripremi tog zakona i sprovođenju istog, kako bi pomogli Srbima u Bosni. Karadžić je imao iste ciljeve kao i Milošević, Karadžić i njegova partija. 23. februara 1991. godine, u prisustvu Miloševića on je rekao: „Mi ne vidimo da o ovome uopšte treba da se diskutuje. Srbi treba da žive isključivo u jednoj jedinstvenoj državi. Kao što je prirodno da kiša pada, sasvim je prirodno da Srbi svi žive u istoj državi.“ 26. februara 1991. godine, Karadžić je imenovao Miloševića za predstavnika bosanskih Srba, u slučaju da se Jugoslavija raspadne. 25. marta 1991. godine, ovo smo već spominjali, došlo je do sastanka u Karađorđevu. Nema potrebe sada to da ponavljam, ali bosanska partija SDS je izjavila da samo Milošević ima pravo da predstavlja bosanske Srbe u pregovorima koji se tiču budućnosti Jugoslavije. Oni su, zapravo, njemu izneli stav

svoje partije, jer da ga nisu izneli njemu, trebalo je da ga iznesu Izetbegoviću. Ovo sve pokazuje da je postojala kompletna integracija stranke u Bosni sa njihovim ideološkim vođom, ukoliko je on bio njihov ideološki vođa. Karadžić, koga je konstantno Milošević podržavao, svoju organizaciju SDS-a stavio je na raspolaganje Jugoslovenskoj narodnoj armiji, zato da bi dobio podršku pripadnika armije za njegovo ratovanje u Hrvatskoj, u leto i na jesen 1991. godine. I on je održavao u nekim kriznim situacijama redovno i skoro konstantno telefonsku vezu sa optuženim i sa drugim zvaničnicima iz Beograda, konsultovao se sa njima i diskutovao o stvarima koje su se svih zajedno ticale. Uhvaćeni telefonski razgovori ovo potvrđuju. U ovim kontaktima on je često, ali ne uvek, preuzimao ulogu jednog istomišljenika, koji je spremno saradivao na sprovođenju ideja i planova koji su poticali iz Beograda. Karadžić je veoma cenio kontakte i posle diskusije koja se ticala Haške konferencije koja je održana ovde 29. oktobra 1991. godine, gde je ponovo uveren da optuženi njihove razgovore predstavlja koordinacionom telu koje deluje u interesu zaštite srpskog naroda.

Sada treba da pogledamo hronološke događaje, koji će kasnije postati poznati kao događaji koji su vodili stvaranju Republike Srpske. Počecemo sa proglasom u septembru 1991. godine autonomne regije Hercegovine. Videćemo ovde, 16. septembra je proglašena Krajina. Oprostite, ja sam nešto ovde propustio. Pre nego što nastavimo, moram da kažem da smo propustili da spomenemo dva proglasa i da vidimo šta je napisala grupa rezervista JNA u oktobru 1991. godine. Samo trenutak, molim vas. Ovaj dokument dolazi od grupe rezervista JNA, a upućen je većem broju ljudi uključujući optuženog, Kadijevića, Karadžića, Plavšićku i druge. Datiran je oktobra 1991. U drugom pasusu stoji: „Prvo bismo hteli objasniti, da smo odabrali ovaj potez zbog nehumanog tretmana koji smo imali od nekih oficira. Oni su nam dali najgoru zadatke, likvidacije hrvatskih i muslimanskih osoba i zapretili nam prekim sudom ako ne budemo poštovali naređenje. Gotovo neljudski uslovi u kojima živimo su još jedan razlog zbog kojega smo odlučili preduzeti ove korake. Pripremili smo pismene izjave o ovim pitanjima i drugim pitanjima i njih ćemo dati samo zvanič-

nicima." Dakle, iz toga proizlaze dve stvari. Prvo, ono što se od njih tražilo da rade. Drugo, ono o čemu sam govorio jutros, da li je on znao šta se dešava. Naravno da je znao. 15. oktobra Srpska demokratska stranka, odnosno Odbor Srpske demokratske stranke je osnovao Skupštinu srpskog naroda Bosne i Hercegovine. 22. oktobra optuženi je zatražio jedinstvo srpske države, a krnje Predsedništvo proglasilo je mobilizaciju rezervista u Srbiji i u drugim regijama koje žele da ostanu u Jugoslaviji. 26. oktobra Karadžić je proglasio punu mobilizaciju Teritorijalne odbrane i terenskih jedinica u srpskoj Republici Bosni i Hercegovini. Karadžić se eksplicitnije izrazio o tome na koji će način izgledati ta jedinstvena država. U novembru 1991. održan je plebiscit, ali pre toga je on rekao: „Kažem vam, kakva god Bosna bila jednog dana, nijedan muslimanski temelj nikada neće biti položen na srpskim područjima, niti srpskim selima bez obzira na to da li uvozite Turke ili ne, jer ćemo mi Srbima reći da ne prodaju zemlju Muslimanima.“ Zatim je nakon glasnog aplauza nastavio: „Prvi temelji koji budu postavljeni biće dignuti u vazduh. Nije dobro ponekad otkriti planove, ali nije loše reći i to da im to nećemo dati i zato jer kažemo, ne smete prodavati zemlju Muslimanima. To je bitka do kraja, bitka za životni prostor.“ Iz istog dokaznog predmeta dolaze i sledeći zanimljivi citati. To možda nije u ovoj verziji ovog dokaznog predmeta, ali to je rečeno na nekom drugom mestu u istom govoru. Znači, Karadžić je zatražio smenjivanje direktora radija i urednika koji ne slušaju i ne slede njegovu politiku. Takođe je zatražio da ljudi budu spremni da preuzmu SDK i tražio je da ljudi puni energije budu spremni i da uspostave vlast na teritorijama, opštinama, regijama i lokalnim mesnim zajednicama. Rekao je još i ovo: „Srbima ne treba vojska za njihovu stranku jer je vojska ovde.“ Usput rečeno, njihovi i naši ciljevi poklapaju se sto posto. „Nemojte ostavljati tu opremu i tu vojsku, nemojte, to bi bila sramota. Izgubili bismo državu ako izgubimo tu vojsku“. 9. i 10. novembra održan je plebiscit koji su sazvali bosanski Srbi. Taj rezultat možda ima upitan značaj budući da su raznim ljudima postavljena razna pitanja. No, rezultat je bio tu, u prilog opstanku Jugoslavije. 21. novembra, ovaj dokument čini mi se govori o plebiscitu i „na osnovu prava na samoopredeljenje i želeći da se zaštite prava srpskog

naroda, srpski narod u Bosni i Hercegovini odlučuje da ostaje u zajedničkoj državi Jugoslaviji". Znači, tom odlukom Srbi su odlučili da ostanu.

Idem sada dalje, kako bih uštedio na vremenu. Romanija, Birač i Semberija su 21. novembra objavile svoj stav, i istog dana je skupština proglasila delom Jugoslavije sva mesta u kojima se nalazi više od 50% srpskih glasača koji su glasali da ostanu u Jugoslaviji. 11. decembra, skupština je tražila od JNA da one delove Bosne i Hercegovine gde je održan referendum, zaštite kao Jugoslaviju. 19. decembra Karadžićeva stranka izdala je uputstva za preuzimanje vlasti u opštinama, a 9. januara 1992. godine, skupština je usvojila proglašenje Srpske Republike Bosne i Hercegovine, koja se proglasila delom Savezne Jugoslavije. Objavljeno je da će teritorija te republike obuhvatati teritorije srpskih autonomnih oblasti i regija i drugih srpskih etničkih entiteta u Bosni i Hercegovini, uključujući i područja u kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim sproveden u Drugom svetskom ratu. Proglašeno je da je to deo savezne jugoslovenske države, a 12. avgusta, ime je promenjeno u ime koje je sada bolje poznato ovoj instituciji, Republika Srpska. U januaru iste godine, organizacija za ljudska prava i međunarodna diplomatija obavestili su optuženog o zločinima koje čine Arkanovi „Tigrovi“, Šešeljevi ljudi i ljudi Kapetana Dragana. Svi su oni imali bazu u Srbiji. On je obećao da će sprovesti istragu i kazniti odgovorne, ali to nikada nije učinio. Umesto toga, mi tvrdimo da je zajedno sa drugim pripadnicima zločinačkog poduhvata, nastavio raditi kako bi osigurao da svi ti ljudi i dalje uživaju podršku koja im je bila potrebna za sprovođenje njihovih kriminalnih dela.

Pogledajmo sada kartu, jednu od mnogih karti, ali na ovoj se vide maksimalne ambicije stranke u to vreme. Crvenom linijom obeležena je teritorija, dakle ova svetloplava teritorija, koja se trebala smatrati delom Republike Srpske. Ti delovi, naravno, protežu se i u Hrvatsku. To je bio veoma ambiciozan plan. Dokumenti će pokazati da su ti ljudi to imali na umu. To je, naravno, plan koji nije uzeo u obzir interese drugih. 29. februara ili između 1. i 2. marta, održan je referendum o nezavisnosti Bosne, koji su Srbi bojkotovali. Izglasana je nezavisnost, a 18. marta, na 11. sednici

Skupštine, odlučeno je da se pripreme koraci za preuzimanje vlasti u republici srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Što je usledilo? Usledilo je oružano preuzimanje vlasti. Bez obzira na sve to, Sjedinjene Američke Države i Evropska zajednica formalno su priznale nezavisnost Bosne i Hercegovine, 6. aprila. Dalje, 12. maja, na 16. sednici Skupštine, poznati dokument, isečak iz Karadžićevog govora. Tom prilikom, on se obratio srpskom narodu Bosne i Hercegovine. To je bilo 12. maja, šest tačaka. „Srpska strana u Bosni i Hercegovini, Predsedništvo, Vlada i Savet za nacionalnu bezbednost koje smo osnovali formulisali su strateške prioritete. Prvi cilj je razdvajanje od druge dve nacionalne zajednice, razdvajanje država, razdvajanje od onih koji su nam neprijatelji i koji su iskoristili svaku priliku, pogotovo u ovom veku da nas napadnu i koji će nastaviti sa takvom praksom ako ostanemo zajedno u istoj državi. Drugi strateški cilj, čini mi se, jeste koridor između Semberije i Krajine. To je veoma važan strateški cilj koji moramo ostvariti, jer neće biti ni Krajine, ni bosanske Krajine, ni srpske Krajine, ni saveza srpskih država, ukoliko ne osiguramo taj koridor, koji će nas integrisati i omogućiti nam neometani protok iz jednog dela naše države u drugi. Treći strateški cilj je da se uspostavi koridor u drinskoj dolini, to jest da se eliminiše Drina kao granica između dva sveta. Mi se nalazimo s obe strane Drine i naši strateški interesi, naš životni prostor je tamo. Četvrti strateški cilj je uspostavljanje granice na reci Uni i reci Neretvi. Peti strateški cilj je podela Sarajeva na srpski i muslimanski deo i sprovođenje efikasne državne vlade u svakoj od te dve konstitutivne države. Šesti strateški cilj je pristup srpske republike Bosne i Hercegovine moru. To nije nevažno, to je veoma važno. No, neke su stvari važnije nego druge ili pak lakše izvodive.“ Na toj istoj sednici general Mladić, koji je takođe optužen pred ovim sudom, objavio je da će biti nemoguće razdvojiti Srbe i da bi to predstavljalo genocid. Dakle, da se dopunim, razdvojiti Srbe od Srba, predstavljalo bi genocid.

Optužnica za Bosnu počinje u martu 1992. godine. Kratki istorijat je sledeći: osnivanjem Republike Srpske, što je podržao optuženi i otepljenjem od Bosne i Hercegovine, preuzete su teritorije, započela su proterivanja i sa njima povezana ubistva. Sve to činilo se uz podršku optuženog. Činjeni su zločini, a od januara do

maja 1993. godine došlo je do prekida odnosa između Karadžića i optuženog. Radilo se o planu koji je tada bio na stolu pod imenom Vens–Ovenov plan. Milošević je tvrdio da bi taj plan trebalo prihvatiti. Međutim, bosanski Srbi su to odbili. Teza Tužilaštva koju ćemo podupreti dokazima jeste ta da je optuženi njih nastavio podržavati finansijski, bez obzira na to šta je rečeno u javnosti o tom prekidu. U izjavi od 11. maja 1993. godine, optuženi je u stvari toga dana dao dve izjave, a ja ću ih spojiti. Rekao je: „Odluka o mirovnom planu tiče se interesa Jugoslavije, Srbije i Crne Gore, Krajine u Hrvatskoj i Srpske Republike u Bosni i Hercegovini, svih građana i celog srpskog naroda, ne samo skupštine i građana Srpske Republike.“ Zatim je rekao: „Stoga, verujem da se odluka o tome ne može doneti samo od strane građana Srpske Republike, nego od strane svih narodnih zastupnika izabраних u Skupštini Jugoslavije, Srbije, Crne Gore, Krajine i Srpske Republike i to ravnopravno i uz puno poštovanje interesa njihovih građana i srpskog naroda za mir, slobodu, ravnopravnost i protiv nasilja.“ Isečak koji sada vidite na grafoskopu je čini mi se sledeći, on je rekao: „Tokom protekle dve godine Republika Srbija je pomažući Srbe van Srbije prisilila svoju ekonomiju da podnese ogromne napore, a svoje građane da pretrpe velike žrtve. Ti naponi i te žrtve sada dolaze do svojih granica. Najveći deo pomoći poslat je ljudima i borcima u Bosni i Hercegovini, ali je takođe data i jedna velika pomoć izbeglicama kojih ima 500.000 u Srbiji. Srbija je dala mnogo pomoći Srbima u Bosni i na temelju te pomoći oni su postigli većinu onoga što su želeli.“

SUDIJA MEJ: Prevodioci vas mole da usporite.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se prevodiocima. Primetio sam da sam ubrzao i morao sam i ranije prilagoditi svoju brzinu. Dolazimo, znači, do sredine 1993. godine. Budući da se sve što je u vezi sa optuženim, po našim tvrdnjama, mora pogledati na jedan integran način, moglo bi biti od pomoći da se na trenutak zaustavimo na nečemu što se dešavalo kod kuće. Ja sam to ranije nagovestio, kada sam rekao da ćemo videti kako je taj čovek bio spreman koristiti silu, čak i protiv svojih vlastitih ljudi kada je to bilo potrebno.

Sada ćemo videti video traku koja pokazuje kako je postupano sa demonstrantima u Srbiji upravo u to vreme, u vreme kada se plan, zajednički plan sa Karadžićem počeo ispunjavati.

Pušten je snimak video trake

TUŽILAC NAJS: Demonstracije, na ovaj način MUP, odnosno policija, pripadnici policijskih snaga, obračunavaju se sa onima koji ne žele da prihvate plan optuženog. Ovo je njegova država koju je on stvorio, i koji kaže da je samo branio legitimne interese.

Vraćam se sada na prekid, ukoliko ga je ipak bilo, između optuženog i Karadžića. Došlo je do zatvaranja granica između Republike Srpske i Srbije, ali to je došlo tek 1994. godine, a i tada granica nije bila zatvorena za vojne transporte. Došlo je do smanjenja, ali ne i prestanka pružanja finansijske i vojne pomoći Republici Srpskoj, što je Mladić kasnije otkrio. Uprkos neslaganjima između optuženog i Karadžića, nije došlo do stvarnog prekida na nivou saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije. Došlo je do zatvaranja granica, od avgusta do novembra 1994. godine. Međutim, bilo je nemoguće zaustaviti širu saradnju između ova dva politička entiteta. Poslovi su bili previše tesno povezani, i optuženi nije više mogao ignorisati proteste što srpska preduzeća snose finansijske gubitke zbog embarga. U julu 1994. godine, neposredno pre prekida, pre nego što je došlo do zatvaranja granica osnovana je međuministarska radna grupa, koja je trebala pomoći u razrešavanju problema do kojih je došlo. To je zapravo značilo da je Republika Srbija i dalje finansijski pomagala projekte van Srbije. Srpsko Ministarstvo za saradnju sa Srbima van Srbije bilo je zaduženo za to telo. Teza Tužilaštva je i to da se podrška vojnim aktivnostima i dalje nastavljala na razne načine.

Sada dolazimo do dva specifična događaja. Prvo, Sarajevo. Sarajevo se, naravno, spominje u optužnici i nalazilo se pod gotovo neprekidnom vatrom, između 1992. i 1995. godine, u kojoj su civili bili izloženi teroru. Kao što smo već videli, cilj je bio da se grad podeli i da se tamo angažuju trupe bosanskih Muslimana. U maju 1995. godine, general Mladić je u jednom govoru rekao da jugoslovenska vojska njegovoj vojsci, vojsci bosanskih Srba, daje

oružje i drugu opremu što pokriva više od 50% njihovih potreba. Drugo, Srebrenica. Muslimani su se tamo nalazili u enklavi, u zaštićenoj zoni Ujedinjenih nacija. Muslimani su napadnuti, i kao što znamo, došlo je do masakra ogromnog broja ljudi, o tome ću još govoriti.

Kada je počeo rat, rukovodstvo bosanskih Srba bilo je sasvim jasno u vezi sa svojim namerama. Teza Tužilaštva je da je optuženi to znao ili morao znati. Mi smo već videli ovaj dokument u kojem se spominje šest ciljeva. 12. maja 1992. godine, ministar zdravlja bosanskih Srba tvrdio je da bi njihova vojska, to jest vojska koja je tada još bila vojska JNA, trebala razoriti civilnu bolnicu bosanske vlade u Sarajevu, kako neprijatelj ne bi imao kuda da ide da traži medicinsku pomoć. Kada je počeo rat u Bosni, jedinice povezane sa optuženim bile su među prvim počiniteljima zločina, naročito Arkan, u Bijeljini, već od 1. aprila 1992. godine, sama JNA na drugim mestima i drugi koji se mogu dovesti sa optuženim u vezu. JNA je još uvek bila razmeštena širom Bosne. Optuženi se više nije ni trudio da sakrije svoju kontrolu nad JNA. Jedan visoki međunarodni zvaničnik, koji će ovde svedočiti, reći će pred ovim sudom da je u razgovorima u novembru 1991. godine koji su se ticali uloge JNA u tom delu sveta optuženi rekao da će pristati na povlačenje JNA tek onda kada započne mirovna operacija Ujedinjenih nacija. Dakle, vidite, to je bio njegov stav. On na svom položaju u Srbiji radi nešto što ima veze sa saveznom vojskom i odlučuje o tome šta će ona raditi u Bosni, zemlji koja se nalazi pod napadom.

Sada da razmotrimo odnose između JNA i Vojske Republike Srpske, odnosno VRS. Sada mi pada na pamet da sam morao pokazati još jedan dijagram toka, pa ću ga onda sada pokazati. Imate li ovaj dokument? Dakle, uz iste ograde koje sam već ranije izneo, radi se o pojednostavljenoj ilustraciji učešća optuženog u zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Levo dole je podsetnik da linije na ovom dijagramu ne predstavljaju nužno linije rukovođenja i zapovedanja između strana. I vidimo nešto slično onome što smo već videli. Optuženi je u sredini, tu su navedene njegove različite funkcije. S leve strane mu je krnje Predsedništvo, koje zapoveda sa JNA. Zatim je tu nešto pod nazivom Vrhovni savet odbrane, koji je

tada osnovan, a u sastavu su mu bili ljudi iz krnjeg Predsedništva, kao i sam optuženi. Odmah ispod njega nalazi se Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, koje je bilo pod njegovom efektivnom kontrolom. To je telo, zajedno sa vođama koje smo ovde identifikovali i koje je imalo uticaja na specijalne snage Srbije među kojima su bile Crvene beretke i arkanovci. S desne strane nalazi se vođstvo bosanskih Srba. Na Veću će biti da odluči da li su uticaj i kontrola optuženog bili onakvi kakvim ih predstavlja Tužilaštvo i da li je to nužno za proglašavanje krivim u ovom predmetu. Vođstvo bosanskih Srba je pod svojom kontrolom imalo rukovodstvo opštinskih kriznih štabova, koje još ovde nismo spomenuli, ali Veću je verovatno poznato iz drugih predmeta. Tu je zatim MUP bosanskih Srba i Vojska Republike Srpske, odnosno Teritorijalna odbrana kojom komanduje Ratko Mladić.

Ono što je zanimljivo pogledati jeste drugi dijagram kojim se nastoji pokazati kakve su možda veze bile između JNA na levoj strani dijagrama i VRS-a Ratka Mladića na desnoj strani dijagrama. Dakle, ovo je ponovo jedna pojednostavljena ilustracija i moraju se izneti izvesne ograde u vezi s njom. Ona ukazuje na to da je veza između VJ i VRS-a, da koristim skraćenicu kako bih bio ekspeditivniji, bila višestruka i od velike važnosti i vrednosti kao što se može videti iz ovih aspekata koji su ovde navedeni, dostava kadrova, isplata vojničkih plata, dostava vojne opreme i municije, organizacija obuke, podela komunikacijskih sistema, odnosno sistem veza, razmena obaveštajnih podataka, te veza između radio-tehničkog izviđačkog sistema. Ovo, dakle, u obliku dijagrama, uz ograde koje sam izneo, koje bi Veće trebalo imati na umu, predstavlja sliku veze koja je postojala između JNA i VRS-a. Dakle, iako se nominalno JNA povukla iz Bosne i Hercegovine maja 1992. godine, podrška se i dalje nastavlja. Tom podrškom i drugim aspektima kontrole, o kojima će biti više reči tokom suđenja, on snosi odgovornost za dela koja su počinjena u Bosni od strane VRS-a.

Pre formalnog povlačenja JNA iz Bosne i Hercegovine, optuženi se upustio u čitav niz kadrovskih promena, čiji je cilj bio da se zapravo stvori bosansko-srpska vojska, za razliku od vojske koja je pre bila etnički mešana. Ova restrukturacija, i dokazi će to pokazati, zapravo je išla za tim da se JNA stavi na stranu Srba u Bosni

i Hercegovini, tako da se uspostavi teren za stvaranje posebne bosansko-srpske vojske kada to bude potrebno. U jesen one godine kada se JNA počela povlačiti iz Hrvatske, snage pod kontrolom JNA počele su se razmeštati u Bosni i Hercegovini. Mnoge su išle tamo gde je postojala praznina, gde nije bilo objekata JNA.

SUDIJA MEJ: Gospodine Najš, moliću da nađete pogodan trenutak za prekid jer je već prošlo četiri sata.

TUŽILAC NAJŠ: Svakako, gospodine predsedavajući. Optuženi je vršio kontrolu, dakle, putem jugoslovenskog Predsedništva, ali, 27. aprila 1992. godine, Vrhovni savet odbrane, kao što smo videli na onom dijagramu, je uspostavljen i ja sam ukratko naznačio kakav je bio sastav tog saveta. Oprostite, optuženi je vršio značajnu kontrolu nad drugim članovima tog saveta. Dakle, vrhovni savet odbrane i predsednik republike su, *de iure*, imali pravo nad armijom, prvo JNA a zatim VJ. Na taj način optuženi je vršio kontrolu na više načina putem pojedinaca i putem raznih komunikacijskih kanala sa nadležnim vlastima. On je iskoristio svoju poziciju u ovom savetu da se pobrine da se bivša JNA preobrazi u VJ i da nastavi pružati pomoć i saradivati sa VRS u Bosni. VJ je na taj način doprinela počinjenju zločina putem ovog odnosa i ja sam to upravo pokušavao da objasnim.

Časni Sude, iako sam ja rezimirao ove stvari putem dijagrama, mislim da postoji potreba da se o njima kaže nešto više u detalje. Ja ću sada samo navesti naslove ovih dvaju dokaznih predmeta koje imate pred sobom. Pogledajmo, molim vas, ovaj dokument u kojem se govori o stvaranju kadrovske centra, tridesetog kadrovske odeljenja, a koji je važan za isplatu vojničkih plata. Radilo se o 12.000 takvih oficira, mislim. Ovde imamo dokument od 6. marta 1993. godine. U njemu se kaže: „Buduće radne liste dostavljati ovoj komandi najkasnije do 5. u mesecu za prethodni mesec, kako bi se iste mogle blagovremeno poslati u vojni računski centar GŠ VJ radi isplate.“ Dakle, u Generalštab jugoslovenske armije radi isplate. Na taj način su oficiri VRS-a bili plaćani.

Kada je reč o obuci, postojala je intenzivna vojna aktivnost u Bosni. To će se posebno pokazati u slučaju borbe za Bratunac,

jedno od tragičnih imena, koje se već čulo na ovom sudu. Postoji javna izjava jednog od generala jugoslovenske armije, koji je priznao prisustvo njegovih jedinica i isto tako naređenja koja je on potpisivao, čak je naznačio probleme smeštaja tako velikog broja vojnika koji su poreklom iz obe vojske. U odnosu na to, možemo spomenuti i korišćenje helikoptera o kojem je reč u jednom drugom dokaznom predmetu, dokument je od 3. novembra: „Jedna brigada Hercegovačkog korpusa trebalo je da osnaži Ministarstvo odbrane jednim bataljonom. Specijalne jedinice VJ do 120 ljudi i odeljenje helikoptera“, to su naime reči iz ovog dokumenta, „glavnim snagama, trebalo je odsutnom odbranom na većem delu fronta da spreče prodor neprijatelja iz centralne Bosne, Goražda prema Sarajevu“. Kraj citata. Iz ove zapovesti se može videti učešće snaga optuženog, kakvim ih je on smatrao u to doba. Mislim da imam još dva dokazna predmeta i time ću završiti ovaj deo. Hoćete li da nastavim ili da se sada zaustavim.

SUDIJA MEJ: Molim vas nastavite još, dovršite te dokazne predmete.

TUŽILAC NAJS: Da. Jedan dokaz govori o standardizaciji procedura. Datiran je 15. februara 1995. godine, a u njemu se kaže sledeće: „Naređujem da se komande korpusa i potčinjenih jedinica ili njihovi pripadnici mogu obraćati organima vlasti RS i institucijama SRJ i RSK isključivo preko Glavnog štaba VRS.“ Dakle, iz ovoga je jasno o čemu je reč. Jedan drugi dokument upućuje da zahtevi za dopunu zalih koji idu od VRS do VJ budu sistematizovani. „Samo komandant, njegov zamenik i pomoćnik za logistiku VRS, imaće pravo da odobre direktne kontakte sa glavnim štabom VJ.“ To su reči koje se govore u dokumentu. Ovi dokumenti govore o pokušaju standardizacije procedure i razmeni obaveštajnih podataka. O tome ima još puno dokaza, a ja bih mogao za danas zaključiti sa sledećim. Ovo je nešto što je izneto u odluci Pretresnog veća, u *Predmetu Tadić*. Dakle, „Treba smatrati da su oružane snage VRS delovale pod sveobuhvatnom kontrolom i u ime SRJ“, to je paragraf 162. presude žalbenog Veća. Časni Sude, ovo je pogodan trenutak. Sigurno je da imam još dosta toga da kažem o Bosni,

pre nego što dođemo do Kosova. Videću da li mogu da napravim neka skraćanja.

SUDIJA MEJ: Koliko procenjujete da će vam još trebati?

TUŽILAC NAJS: Mislim da će potrajati čitavo jutro.

SUDIJA MEJ: Dobro, sud se raspušta do sutra ujutro u 9.30 h.

Završeno u 16.08 h.

Nastavak rada 13. februara 2002. godine u 9.00 h.

Fond za humanitarno pravo